

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ИЗЛАЗИ ЈЕДАМПУТ МЕСЕЧНО

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

УРЕДНИК

др. Мих. С. Полићевит

ГОДИНА VIII

У БЕОГРАДУ — СЕПТЕМБАР — 1901 ГОДИНЕ

Број 9

БЕОГРАД

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1901

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

УПРАВА — УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА

— КРАЉЕВ ТРГ. БРОЈ 2. —

УГОВОРИ О САВЕЗУ

од

Др. Косте Д. Кумануди

Намерни смо изложити у овом чланку правну теорију уговора о савезу: који уговори спадају у ту категорију, какве се одредбе налазе у њима, какве последице они могу произвести, који узроци сметају извршењу њихову, и најзад, које државе имају право да закључе те уговоре.

I У коју категорију међународних уговора спадају уговори о савезу

Класификације међународних уговора необично су многобројне. Гроције овако дефинише уговоре или јавне конвенције: „То су конвенције које само виша или подчињена власт може да закључи: тим се оне разликују не само од уговора појединаца, него и од уговора које краљеви закључују у својим приватним пословима.“¹ Он их дели на: 1^о конвенције које одређују облигације чиј се извор налази у природном праву; 2^о конвенције које обухватају нове и проширене обавезе о којима природно право ништа не зна. „Међу уговорима, вели он, једни се баве предметима који припадају природном праву; други испитују нешто ново. Уговори прве врсте били су некад врло чести и у неку руку неопходно потребни онима који нису претходно ништа међу собом уговарали. То је дошло отуда, што оно правило природнога права: да постоји међу људма извесно сродство које је природа створила, и да би, према томе, било злочинство кад би једнога човека други штетно, — што је то пра-

¹ Grotius: De Jure Belli ac Pacis, lib. II, cap. XV, § 1. т. I.

вило, услед друштvene покварености, после потопа као и пре потопа, било потпуно уништено² Ја стављам у исту врсту и уговоре којима се и једна и друга страна обавезују да поштују право гостопримства и право трговања, у колико се та права не косе с природним правом.“³ Ова је теорија до крајности нејасна, нарочито због тога што је необично тешко одредити облигације чиј се извор налази у природном праву. Гроције још разликује уговоре једнаке и уговоре неједнаке.⁴ Уговори једнаки, у којима „се ствара једно међусобно удружење“ закључују се или у циљу трговања или у циљу ратовања. Уговори о савезу спадају у ову другу категорију. „У уговорима о савезу у циљу ратовања често се пута уговара да сваки од савезника има дати помоћ од истогa броја коњаника, пешака или бродова било за сваку врсту рата, без разлике, било само ради одбране државе једнога од савезника, у случају упада; било за случај једнога одређеног рата, против одређених непријатеља, било против ма ког непријатеља, изузев савезнике једне и друге уговорачке стране.“ Служећи се безбројним примерима из грчке и римске историје, Гроције испитује до ситница уговоре о савезу. У то доба владоаци су закључивали међу собом безбројне уговоре о савезу. Вођени тренутним потребама и пролазним интересима, који готово увек захтевају неодложно задовољење, владоаци су улазили у најразноврсније савезе: савези нападни или одбранбени, привремени или неограничени, против извесних држава, извесних области или чак извесних племена или против свих народа. Све ове случајеве Гроције расправља у својој књизи.

Вател,⁵ Г. Ф. Мартенс⁶ и Wheaton⁷ праве разлику између међународних уговора и међународних конвенција. Та се разлика оснива на факту што међународни уговори изискују од стране државе непрекидну акцију, док је за међународне конвенције довољан један само акт којим се њихово извршење обезбеђује.

² Ibid. Lib. II, cap. XV, § 5. т. I.

³ Ibid. T. I, стр. 245.

⁴ Ibid. T. I, стр. 478.

⁵ Vattel: Le droit des gens etc. liv. II, §§ 154—192.

⁶ G. F. de Martens: Précis du droit des gens, § 58.

⁷ Wheaton: Elements du Droit International, § 268.

Г. Ф. Мартенс⁸ прима Гроцијеву поделу на уговоре једнаке и неједнаке, али нарочито истиче да не треба чувати конфузије између једнакости уговора и једнакости савеза. Једнакост уговора зависи од размере у којој се једна или друга уговорачка страна користи његовим одредбама. Тим се питањем бави политика. С тога би гледишта један савез био једнак и у случају да обещана помоћ није с обе стране подједнака, и обрнуто. Једнакост или неједнакост савеза одређује се односом који је уговором створен међу уговорачким странама: савез је неједнак ако је тај однос неједнак, као у уговорима о протекцији, о трибутима, о васалству. Иначе је савез једнак, ма какви били односи између уговорачких страна који су претходили уговору. Најчешће, закључује Г. Ф. Мартенс „неједнакост савеза компенсује са обрнутом неједнакошћу уговора.“ На основу ове теорије и с обзиром на предлог посланика Грегоара одбору Јавнога Спасења једне оваке декларације људских права: „Лиге, којима је циљ нападни рат, уговори противни интересима једнога народа, јесу атентат против људске породице,“ — Г. Ф. Мартенс долази до оваквог закључка: сваки савез треба да подлежи цензури свих осталих народа. Ако ти народи пресуде да је један савез „штетан по интересе треће какве нације, њихово је неоспорно право да сматрају све што је против других углављено као повреду учињену целом људском роду.“⁹ Ако би се овај закључак примио, једна трећа сила имала би право, кад год би то интереси њени захтевали, да објави сваки савез, и ако није против ње управљен, као „атентат против људске породице“ и да, према томе, поступи као кад би „она сама претрпела повреду.“ Довољно је да се констатује да такав савез може изазвати нападни рат. Лако је предвидети до каквих би злоупотреба у тумачењу довела ова теорија, нарочито данас, кад би мале државе биле принуђене да се покоравају свима каприсима великих сила.

Класификација, коју је Хефтер изложио у свом *Völkerrecht-у*,¹⁰ не одликује се јасноћом. Он ставља уговоре у три групе:

⁸ *Op. cit.* т. II, стр. 185.

⁹ *Ibid.* стр. 89, (предговор немачком издању).

¹⁰ § 89.

1° Конститутивни уговори (Constitution Verträge). У ту би групу ушли уговори којима се одређују границе и деобе међу државама.

2° Регулаторни уговори (Regulatorische Verträge). Та би група обухватила уговоре којима су предмет политичке и друштвене релације међу државама и уговоре који утврђују погодбе под којима се врше међусобни односи држава.

3^e Ту би групу сачињавали уговори о удружењу или савезу (Gesellschafts-Verträge) којима се државе обавезују да учествују у једној заједничкој акцији зарад одређеног циља.

Хефтер¹¹ одбацује Пелицову (Völkerrecht, § 50) поделу на уговоре политичке и приватне. »Ова подела, додаје он, изгледа нам потпуно неоснована. У јавним уговорима Римљани разликују три предмета: amicitia, hospitium, foedus.« Савезни уговори, по њему стварају једну врсту удружења међу уговорачким силама »и ако се међу тим на њих не могу применити сва правила грађанских уговора о удружењима.«¹² Уговорима о савезу државе се обавезују да потпомажу остварење извеснога политичког циља према унапред утврђеном плану. Уговорачке стране могу, једнаким или неједнаким средствима, радити на остварењу тога циља.

Клибер¹³ дели међународне уговоре на: прелазне уговоре, уговоре о савезу и мешовите уговоре. Циљ је уговорима о савезу да одреде »целокупне и трајне облигације«¹⁴ између држава, које се удружују ради остварења заједничких тежња. Савези, дакле, чине једну врсту удружења (pactum sociale). Клибер сматра да је савез неједнак (foedus inaequale) чим је ограничена употреба једнога или више права суверенитета једнога само савезника. Савез је још неједнак кад обавеза једнога савезника није равна обећању другога.

Блунчли (Völkerrecht) признаје само две врсте међународних конвенција: конвенције које државе директно између себе закључују и конвенције које су дело чиновника. Очеvidно као што врло оправдано примећује Ф. Мартенс, ова је класификација резултат пометње у

¹¹ Op. cit. стр. 179.

¹² Ibid. стр. 183.

¹³ Jean Louis Klüber: Droit des gens moderne de l'Europe.

¹⁴ Ibid. стр. 257, т. I.

појмовима,¹⁵ јер државе саме собом никад и не закључују уговоре. Обично је њима само ратификација резервисана. Ф. Мартенс предлаже¹⁶ другу једну много простију деобу, која се оснива, не водећи рачуна о форми, једино на садржини уговора: он ставља све међународне уговоре или међу политичке или међу друштвене уговоре.

Ако се усвоји начело да државе треба сматрати као чланове међународне заједнице, међу политичке уговоре ушли би сви уговори којима је задатак да гарантују државама њихов суверенитет, њихову независност, њихову једнакост и да одреде и заштите све њихове интересе. Предмет тих уговора био би дакле: рат или мир, гаранција извесног стања кад је у питању међународни положај једне или више држава, стварање уније између једне или више држава.

Ова категорија међународних конвенција обухвата на првом месту уговоре о савезу. Савез, у ствари, поглавито претпоставља код свих уговорача потребу заједничке политичке акције. Такав је уговор синалагматичан, пошто је обавеза реципрочна за све уговораче. С гледишта чистог права уговорач који закључи такав уговор не може бити ослобођен извршења никоје клаузуле тога уговора, изузевши случајеве материјалне немогућности или апсолутне препреке да се обавеза оствари. Какав ће облик савез узети зависи од политичких интереса народа. Предмет савеза може бити или да одржи извесну ситуацију која већ постоји, или да створи нове односе између држава. Државе могу да ступе у савез или да би се потпомагале у одбрани од какве опасности која им прети, или да би напале једнога заједничког непријатеља који им смета. Та непријатељска акција може бити управљена или против ма које државе, или против једне означене државе; она је одређена или неодређена, једнака или неједнака. Свака суверена држава, тим што је суверена, ужива право да закључује уговоре о савезу у намери да увећа своју моћ, да очува своју безбедност и да развије своје благостање. Такво удружење међу државама консакрује уговор у коме су изложени предмет и погодбе савеза. Тај предмет и те погодбе могу бити бескрајно различни. Тако,

¹⁵ *Traité de Droit International*, т. I, стр. 546.

¹⁶ *Ibid.* стр. 543.

пored уговора о савезу ради рата или ради мира, предмет савеза могао би просто бити да међу уговорачким странама утврди мирољубиве и пријатељске односе с једином обавезом, која је нарочито означена или се подразумева, да се реципрочно поштују принципи правде и закони међународног права. Или пак, уговорачима би могао бити циљ да једни другима обезбеде „употребу извесних права или уживање какве повластице,¹⁷ и то би онда био трговачки савез. Ту спадају и сви међународни уговори који теже да олакшају размене и саобраћајна средства међу народима. »Савезу, каже Алфонс Ривије,¹⁸ може предметом бити не само проста заједничка акција у једном или више одређених праваца, него право удружење политичких судбина савезника, удружење опште и тако интимно да се одатле често ствара конфедерација држава.« — Али конфедерација држава ма да често води своје порекло од каквог савеза, ипак је нешто са свим друго. Конфедерација је вечита и њене се карактерне црте налазе у скупу економских елемената.

Хефтер¹⁹ сматра да су главни уговори о гаранцији једна врста уговора о савезу. Он даје ову дефиницију: »То су уговори у којима једна страна обећава другој да ће очувати или задобити извесна права или ствари, или скуп добара и ствари.« Тачно је да је у многим уговорима о савезу узајамна гаранција интегритета и независности држава нарочито предвиђена; могло би се чак рећи да се у личности свакога савезника често пута мешају онај који гарантује и онај који је гарантован. При свем том ове се две врсте уговора потпуно разликују једна од друге особинама које свакој од њих посебице припадају: положаји једнога и другог савезника понајчешће су исти, услуге које они узајамно себи чине једнаке су; док права и дужности гаранта и гарантованог и улоге које они играју са свим су различне. Уговори о савезу имају понајчешће за основу какву идеју властите конзервације коју извесне евентуалности посредно или непосредно доводе у опасност, док у уговорима о гаранцији та идеја о властитој конзервацији може се тек у будућности појавити.

¹⁷ Pasquale Fiore: Nouveau droit international public, стр. 496.

¹⁸ Alphonse Rivier: Principes du droit des gens, т. II, стр. 120.

¹⁹ Le droit international de l'Europe, édit. de J. H. Geffken, §§ 92. и 97.

WWW.UNILIB.RG) корисности уговора о савезу могло би се дискутовати. Најозбиљнија замерка против њих ова је: свака уговорачка страна принуђена је самом природом уговора да подчини делимице бар, свој суверенитет суверенитету друге уговорачке стране. Ова повреда народног суверенитета нарочито је од рђавих последица кад су савезници неједнаке снаге. Може се такође десити да се успротиве у извесном тренутку интереси држава које су склопиле савез, и то би их довело до неизбежног сукоба. Из тих разлога број уговора о савезу знатно је данас опао, могло би се чак рећи да формални савези сад чине изузетак. „Интимни савези између држава, вели Коши,²⁰ постају мање потребни од како је лакше сачувати или повратити мир. Чак је оправдано запитати се да ли данас од таквих савеза може бити користи и да ли није боље за један велики народ да сачува потпуну слободу својих покрета не везујући своју судбину за туђу.“ Нарочито су данас ретки савези општега значаја. Државе претпостављају да склопе савез „ради каквога одређеног предмета, који одмах може да се оствари, него ради одржавања опште ситуације.“²¹ Да би се оправдала егзистенција савеза, прибегава се у новије време давно познатој теорији равнотеже. На тој идеји почивају сви уговори о савезу из XVIII века; тај мотив инспирише данас све уговоре који се тичу Истока. „Консервативни сноп“ који је створила Света Алијанција има исту основу. Али треба додати да XVIII век, примивши идеју равнотеже међу нацијама, није хтео да води рачуна о моралној снази разних народа. Једино се у обзир узимало пространство земљишта и број становништва. Разуме се да је било лако покрити таквим начелом све освајачке тежње владалаца. Идеја равнотеже појавила се у својој правој формули тек у половини XIX века кад је отпочео покрет народности и борба да се оне признају као „политичке јединице.“ „Права је равнотежа, каже Блунчли,²² у мирној коегзистенцији разних држава. Опасност јој прети чим једна држава постане толико моћна да безбедност, независност и слобода осталих држава дођу у питање. Све су државе онда овлашћене да

²⁰ Cauchy: Le droit maritime international, т. II, стр. 130.

²¹ „Les alliances européennes au point de vue c'u droit international,“ чланак од г. G. Rolin-Jacquemyns-a у Revue du droit international, 1888, т. XX.

²² Le droit international codifié, стр. 110.

поврате равнотежу.“ С тога гледишта уговори о савезу могу се сматрати као потпуно оправдани и корисни, ако се оснивају на начелима апсолутне правде. Исто је тако са свим разумљива, са своје теоријске стране, идеја коју Вател излаже о потреби савеза.²³ „Допуштено је и похвално је потпомоћи и свима средствима користити народу који води праведан рат, и чак дужност је свакога народа да ту помоћ укаже, ако сâм од тога не трпи штете. Али никакве помоћи не треба пружити ономе који води неправедан рат. Увек је похвално бранити, кад се може, онога који је у свом праву; али бранити онога који неправду врши значи учествовати у његовом злочину, бити неправедан као и он.“ На жалост лако је уверити се како се у пракци мало води рачуна о овим начелима — довољно је испитати неколико главнијих савеза у XIX веку.

II Casus foederis

Кад постоји casus foederis? Другим речма, кад савез ступа у живот, кад су савезници принуђени своје обавезе да испуне? Егзистенција casus foederis-а одређује се према различним одредбама које се налазе у уговору о савезу. Потребно је, дакле, пре но што се упустимо у расправљање овога питања, изложити које се клаузуле могу у главном наћи у једном уговору о савезу које било врсте. На правом месту, у сваком уговору о савезу, налази се дефинисан предмет савеза; обично је додата једна клаузула о гаранџији: уговорачке силе могу узајамно гарантовати једна другој интегритет њихове територије и свију њихових насеобина, или, у погледу осталих држава, потпуно уживање свију њихових права. У осталим клаузулама налази се: обећање, у случајима нарочито одређеним, да ће савезници једни другима понудити своје посредовање; обавеза да ће, о свом трошку и својим силама, одбити сваки неправедан напад; помоћ, коју ће савезници давати. Обично је унапред утврђено у чему ће та помоћ бити, како ће се давати, кад и у случају каквог рата може се рачунати на ту помоћ, коју нападнути савезник треба на први свој захтев да добије. У већини уговора о савезу, за сваки специјалан

²³ Op. cit. т. II, стр. 150.

случај утврђено је у каквом ће се облику помоћ давати. Друге се клаузуле баве ситуацијом свакога савезника у тренутку објаве рата: коме ће припасти врховно заповедништво савезних трупа? Какве ће се војничке мере предузети? Колики ће се контингент трупа морати дати? Нарочитим и одвојеним конвенцијама, које су придодате уговорима о савезу, предвиђена је набавка хране и осталих потреба. Специјалном клаузулом савезници могу да се обавежу да неће, без знања једни других, закључити мир. Има још клаузула у којима је одређено трајање и природа савеза, случајеви прекидања и денунцијације савеза; ако трајање савеза није нарочито одређено, савез се може сматрати или као вечит или као да је, с пуним правом, престао заједно с ратом због којег је био закључен. Две најважније клаузуле ове су: „Уговорачке стране често пута објаве у уговорима о савезу да ће се случајеви апсолутне немогућности или блиске опасности сматрати као препрека извршењу клаузула савеза. Постоји такође клаузула која се тиче *casus foederis*-а“.²⁴

Главна је погодба, кад се *casus foederis* јави, да уговорачи, ако хоће конвенцију да тумаче *bona fide*, поштују све без разлике клаузуле које се налазе у уговору и да изврше у целини контракт. Често пута тешко је одредити *casus foederis*, нарочито у нападним савезима. Тако тврди се, да веза коју савези те врсте стварају није апсолутно обавезна, да савезници имају право да дискутују значај таквог савеза и да не пристану, у случају очевидно неправедног рата, да изврше одредбе уговора о савезу. Тога је мишљења Блунчли:²⁵ „обећана помоћ мора да се да само онда, кад је констатовано да се правда налази на страни савезника који тражи заштиту. Ни у ком случају савезник није принуђен да притекне у помоћ ако је уверен да држава којој је помоћ обећао чини неправду, или тим што не испуњује своја обећања, или тим што без разлога напада другу једну државу.“ Ако би се ова широка доктрина примила, јасно је да би се отворио пут свима злоупотребама. У исти мах престао би сваки *raison d'être* уговора о савезу.

Исто тако, обрнуто, теорија коју износи Прадије-Фодере,²⁶ води другој крајности. Ако клаузуле уговора

²⁴ Pradier - Fodéré: *Traité de droit international public européen et américain*, т. II, § 951.

²⁵ *Op. cit.* стр. 261.

²⁶ *Op. cit.* § 955.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilibr.rs

О савезу нису одредиле реципрочне облигације савезника, — што врло ретко бива — Прадије - Фодере предлаже да се савез у том случају сматра просто као нека врста удружења између уговорача. Уговорачи теже, једнаким или неједнаким средствима, извесном политичком циљу; пошто је у већини случајева тај циљ рат, може се рећи да савези сачињавају ратна удружења. То значи: на савезе треба применити сва правила контракта о удружењу: уговорачи су обавезни: „да се служе свима средствима која су им на расположењу да постигну заједнички циљ; да не учине ниједан акт који би нанео штете њиховим савезницима; да се не богате на рачун савезника; да их сачувају, у колико је то могућно, да не претрпе од егзекуције обавеза никакве штете; да им, у уговору мира, нарочитом клаузулом, за доцније безбедност сачувају. Правило је да нико од савезника, чак да никаква нарочита клаузула о томе не постоји, не сме сам за свој рачун да се декларије неутралним.“ Али Прадије - Фодере сам додаје да сва та правила само теоријску вредност имају. У ствари, савезнике најчешће лични интереси руководе. Савезници обично не испуњавају уговорене обавезе кад год би изложени били да сами претрпе штету. Могли бисмо навести као пример погажене речи, који би могао да изненади да се тако често не понавља: Лакоћу којом су Наполеонов савезници прешли на страну коалиције, која је образована 1813 у намери да уништи Француску Царевину.

Сви су уговори на свету, по Бизмарку, привремени. Међународну политику великих држава инспиришу једино тренутни интереси који врло често долазе у сукоб једни с другима. Тако би требало строго судити држање Аустрије за време Кримске Војне према руском цару, који је, неколико година раније угушив револуцију од 1848, спасао аустријску монархију од неизбежне пропасти, да се и Русија није пожурила, неколико година доцније, да сачува према Француској пријатељску неутралност за време рата у Италији.

Желети би било да се у својим узајамним односима државе управљају по принципима које је Паскал Фиоре изложио у своме *Nouveau droit international public*:²⁷ „Ми сматрамо савезе, које владоци склапају зарад свога лич-

²⁷ Pasquale Fiore: *Nouveau droit international public*, стр. 428.

WWW.UNILIB.ORG
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
 тог интереса против народних права, као да не постоје; тако исто и они уговори о савезу које владаоци закључују да би осигурали и сачували своју власт и своје господарство над народима, не постоје и никакве вредности не могу имати... Ови уговори не заслужују назив уговора, то су неморална и недопуштена пакта, управљена против народа и против закона правних, и ми их одбацујемо као безвредна и неправична.“

Кад постоји *casus foederis*? другим речма, у којим случајевима један од савезника има право да изискује од уговорачких страна извршење обавеза које се налазе у уговору о савезу, и кад су уговорачке стране приморане да испуне ангажмане на које су се обавезале? У мирољубивим савезима, очевидно није потребно дискутовати питање о *casus foederis*-у, пошто уговорачке стране немају друге намере до да констатују свој потпун споразум. Ако је савез у циљу рата склопљен у току самога рата, питање опет је врло упрошћено: рат, приликом којег је савез закључен, одређује предмет савеза и облигације савезника. По Вателу²⁸ није допуштено ступити у савез склопљен у току једнога неправедног рата а у циљу тога рата „пошто није могућно бранити неправду.“

Много је теже решити питање да ли *casus foederis* постоји или не постоји, кад је у питању један савез, склопљен у време мира, у циљу каквога будућег рата, ако самим уговором нису изреком предвиђени сви случајеви у којима би могућно било позвати се на тај савез. Пре свега, као што Гефкен примећује, облигација да се притекне у помоћ једном савезнику „увек је ограничена старањем о својој властитој одбрани или немогућношћу да се помоћне трупе формирају.“ За тим сви савезници морају сматрати да их клаузуле уговора о одбранбеном савезу апсолутно везују онда кад је рат, који се води против једног савезника, очевидно неправедан. Јер, ако један од савезника буде дао, као што се Вател изражава,²⁹ свом непријатељу „један оправдан разлог“ за рат, друга уговорачка страна не дугује таквом савезнику никакву помоћ „пошто би му тиме помагала да вређа друге.“ По строгој логици требало би

²⁸ Op. cit. т. II, стр. 429, 431.

²⁹ Op. cit. стр. 431.

www.ub.edu
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

закључити да *casus foederis* не може постојати у нападном савезу, пошто нападни рат не може никад бити праведан. Ова доктрина има много бранилаца међу писцима. Најслабија је њена страна та, што примењује опште погледе на један предмет у коме је главно испитати сваки посебан случај, да би му се могла одредити природа. Може ли се рећи да сваки нападни рат мора бити неправедан? Са свим је могућно да обадве стране, које се у спору налазе, буду *bona fide* и да је рат једино решење питања. Наше је мишљење, изузевши случај рата чиј је узрок несумњиво неправедан, да у сваком нејасном случају уговорачке стране треба да сматрају да је њихов савезник на страни правде и да верно испуне све обавезе. Јер, ако би се одвише апсолутно хтео да води рачун о правичности једнога рата, тим би се путем дотле дошло, као што врло оправдано Вател³⁰ примењује, да би уговори о савезу постали „празне и илузорне формалности. Прећутно ограничење односи се само на случај очевидно неправедног рата, иначе увек би лако било наћи изговоре да се избегну уговори.“

(СВРШИТЕ СЕ)

—••—

³⁰ Op. cit. стр. 424.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

НАША ПРОФЕСИЈА

На установама једне земље почива њена слава, величина, сила и трајашност. Без тих установа нема за народ у земљи ни реда ни моралности; оно што зову унутрашњом политиком, то је само пуста празна реч без значаја, јер она не почива ни на каквој солидној основи; или да би се боље изразио: она је један чинилац свију рђавих страсти јавних и приватних, и животарећи с дана на дан, она има једино свој утицај на поједина лица и утиче на њих својом поквареношћу и интригама. Ако се искрено жели да организација једне земље напредује, и да стално корача напретку, онда јој се морају дати све установе у којима она оскудева.

Извршење овога задатка не припада само мудрости и патриотизму једне владе, која представља укупне интересе народне, оно тражи тежњу и оданост свију грађана нарочито оних којих установе нарочито морају бити уређене.

У првим почетцима нашега државног живота могли су се оправдавати разни поступци; али у познијим деценијама што се чинило потресло је у основи правни државни организам, довело се све у сумњу, па чак и дух основних наших установа нашега политичког живота. Напади су чињени такви да су се злоупотребе мешале са државним разлогом; давало им се у помоћ и перфидно оружје, а то је све учинило да се довело све у питање, па и основна начела о држави; није никакво чудо, да се озбиљан посматралац данас пита, којима се средствима могу уништити плузије скептицизма, како се може учинити напредак на боље, да би се дошло до поставке, да се наш државни живот стави на сталнију основу. Нема места ни чуђењу што је кукавичлук произвео толико спорних питања, која су заморила све оне, који

су се носили мишљу о нашем напретку, што је код ових изазвало тежњу ка повучености, а ово је једно од највећих зала, кад се у једном друштву јави, и оно их у корен подгриза и руши.

У природи је човековој да истражује себи бољу угодност и бољу будућност, да осигурава свуда где се може надати, да ће је наћи. Његова оданост, пожртвовање и самопрегоревање вуче га нема сумње на прегнуће свију подвига и сфера, да би достигао свој циљ; али ако узалудно исцрпе и ослаби истражујући је, ако је не буде нашао, у овој заједници интереса, што му их пружа модерна држава и образованост и износи у ружичастим бојама као часност, ред и заштиту, што мора да огарантује његове посебне интересе, то га све одмах узбуњује, узнемирава и потпуно га повлачи са поља рада; његова се жудња природе зауставља; онда он неће да чини трансакцију и кораке на даље већ гледа на последице добро срачуњене унапредак. Човек потпада под режим очајан индивидуалне спекулације.

Код нас је на првом месту потребно да се подигну идеје о правном моралу, да се сталност поврати а сам политички морал да се постави на што ширу основицу. После нашег искуства из прошлости требало би да се њиме користимо, и потреба која се данас живо осећа требала би да буде задовољена у оснивању установа, које би одговарале општим и посебним интересима, у којима би се могли обухватити сви услови правилног живота и ставити их под сенку закона, који би почивали на сталним одредбама правде. А где би се могла наћи заштита за сва ова друштва, па ма какав им циљ био? У реду и строгој правичности. Само они могу штитити, подстицати осећања части, без које људи само могу животарити, да би доцније пропали мало по мало у очајању и беди.

Између најзначајнијих удружења држим да ми је допуштено да ставим у тај ред нашу адвокатску професију, а мени је намера да се овде њоме и позабавим.

Код нас је већ постала прека потреба да се свестрано проговори о овоме нашем реду, о улози његовој коју треба да узме у нашем друштву, о користима које цело друштво треба да има од адвокатскога реда, а ово се само може очекивати од овога реда, ако му се до-

ПУСТИ да оснује свој независан ред, јер ова професија није ни јавна функција ни повластица.

Ми ћемо ма и у најкраћим потезима морати почети из почетка да говоримо о овоме нашем реду, што неће нимало некорисно бити, јер оно што је познато о нашем реду у целом образованом свету, то се код нас не зна, јер да се то зна, онда како би се могли објаснити они дивљи напади на адвокатски ред. Незнање је мати свију порока, а отуда се порађају и сва зла.

Да би илустровао овај напад, који је извршио код нас г. Ђ. Стефановић као бив. министар правде, ја ћу се послужити једним историјским податком из XVI века, из историје адвокатског реда у Француској, који је ипак много блажи од напада г. Стефановићевог, јер је овај у Француској остао само у покушају, док г. Стефановић извршио га је до краја.

Под владом Хенриха III један његов великодостојник по имену Сили жалио се краљу, да му је његов адвокат, у неком спору што га је имао, наплатио у име хонорара свог 1500 талира, и тражио је да се ограничи сума хонорара коју адвокат може узети с тим, да је адвокат дужан да да и писмену квиту о наплати. Краљ изда наредбу у овоме смислу, али париско удружење адвокатско не хтедне извршивати ову наредбу, и сви адвокати обуставе сваки рад и поднесу оставке на своја звања. Ово је трајало непуна два месеца и краљ Хенрих III врати све адвокате на своја звања, *с тим да раде како су радили и од пре.*

Ја држим да не треба после овога да коментаришем овај поступак г. Стефановића и његово правно знање о високом позиву адвокатског реда, довољно је то што се г. Стефановић сам својим нападом ставља у XVI век, и то не као правник него као прост бирократа, јер би била увреда за правништво XVI века да га сведемо на овај ниво.

Од како историја познаје наш ред, он је био увек високо цењен. Наша професија захтева врло мучну, озбиљну и многостручну спрему, и зато сваки онај од нас који се истински посвети њој, мора да уложи мучан труд, озбиљну студију, да би с успехом могао вршити ову професију.

Још је Цицерон рекао да адвокат мора бити универсалан: *Oratorem plenum atque perfectum cum esse di-*

www.uns.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

cam, qui de omnibus rebus possit varie, copioseque dicere; is orator erit, mea sententia, qui, qu'œcumque res inciderit, prudenter et composite et orante et memoriter dicat итд. (De Oratore).

Овим речима Цицероновим може се данас додати, да научност и подобност осигурава и уздиже његов реноме, он светли својом врлином и својом племенитошћу својих осећаја, чистотом свога понашања и својих обичаја и часним својим радом. Адвокат је речит и диван сам по својој души, вршећи достојно своју дужност. — *Quid leges sine moribus, vanae proficiunt?*

Но и природан дар говорништва игра своју значајну улогу, и зато би било тешко узети буквално речи чувенога француског правника и адвоката Паскија, и ако је његов ауторитет знатан и велики, на месту где он вели: »У главном ја тражим да мој адвокат има са свим противно оном, што тражи Цицерон, да је на првом месту речит, а по томе, да има и нешто правног знања. Јер ја кажем са свим томе обрнуто, да адвокат треба да буде нарочито добар зналац права, и у пракци средње говорничке подобности, више дијалектичар, но реторичар, и више човек од посла и расуђивања но велики говорник.

Адвокатска је професија постојала много раније но сама ова титула. Појмљиво је, да је код свију образованих народа, где је правда организована морало се наћи и просвећених, поштених и великодушних људи, који су помагали својим саветима, својом речитошћу онима, који нису били подобни и кадри да се руководе и сами бране.

Не говорећи за праисторијска времена Калдејаца, Персијанаца и Египћана нема разлога сумњати да су и ови народи, чија је философија била мудра и прослављена, имали такође своју правду па следствено ма под каквим било именом и свој ред адвокатски, који је нераздвајан од свакога судства.

Али у то време говорнички дар није ни у колико био вештина; он је потицао инстинктивно из природне речитости.

Атина је била прва школа за то, као што је била и за уметност и моралне науке. И ту су се у истој колеци однеговали један поред другог и славни научници, и племенити вештаци, и чувени ратници, и велики државници, и прослављени говорници: Изократи, Лицијаси,

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

Ешени, Демостени и Периклеси. Прописујући бесмртне законе, који су подигли њихову отаџбину на један тако висок степен славе; Солон није каснио да пропише одредбе о дисциплини адвокатског реда; а ова правила лако је разумети, да су била на висини самог законодавства, и судија којима је била дужност да их примењују. Код једнога оваког народа у пола боговског и све њихове установе морале су бити позајмљене од њихове величине.

Дужност говорника није била само у томе да бране имање, част и живот грађана; они су били позвани према природи управе у земљи, да расправљају спорна питања у суду и Ареопагу, сва политичка питања и најзаплетеније и најозбиљније интересе своје земље.

У Риму ова професија није била ни мање сјајна, ни мање часна, ни мање озбиљна. Ми знамо да је Рим, господар света, стварао своје законе према законима Грчке. И тако се отпочело са одбраном грађења и створила се посебна установа код римског народа, установа адвокатског реда, која је за доба Републике цветала онако исто као негда у Грчкој и постала је једна пространа позорница за речитост. Ту су се расправљала сва политичка питања, давале се одбране по кривицама, заступали се народни интереси, а све је то било у рукама говорника — правника; адвокатски ред постао је онај, из кога су људи излазили и пели се на највећа достојанства Републике. Хортенсије, Катон и Цицерон, Демостени римски, постали су славни и чувени. А Помпеј и Цезар изашли су такође из овог реда и за тим се прославили као војсковође.

Под Царством ова је професија претрпела измене. Правници овога доба посветили су ипак своје знање одбрани својих грађана и заузимали су висока места у судству, а ми њима и данас дугујемо за право које су они обрадили, и које и данас служи као основица модерном праву. Из њиховога реда изашао је славни Папиније који је умро мученичком смрћу, што се није хтео примити по налогу царевом да брани ону кривицу коју је сам цар извршио.

За време Тацита постао је и назив нашег реда, и дотадашњи разни називи, говорник, ретор, патрон, декламатор и правозналац све се то слило у једно име — адвокат.

Први је Јустинијан био да је наш ред назвао именом *ред*. Његова независност била је скучивана са општим опадањем, али су његове одредбе биле поштоване. За ово ми налазимо несумњивих доказа у закону цара Леона и Антелијуса који се изражавају овако:

»Адвокати су за интересе опште и посебне, да исправљају тешка и замршена питања, посвећују се роду људском и притичу у помоћ излажући свој живот опасностима у борби за спас отаџбине. Они олакшавају беде, окуражавају своје изнемогле и клонуле клијенте, измучене дугим кињењем. Они подижу оне што су пали и изнемогли, који стењу и цвиле под притиском. Они потпомажу силом своје речитости оне, који подлегаху под извештаченом шиканом и клеветом. Они не ратују, они се не боре у нашем царству с мачем и секиром, адвокати воде борбу са узвишеним талентом своје речитости, а ово племенито уверење даје и често подиже надања која су се гасила, они бране имање, живот, част, што је драгоцене но све остало.« (St. Augustin).

Ето таква је била професија адвокатска у Атини и у Риму, независна и слободна од сваког облика.

Ред адвокатски није био по примеру осталих друштва организован, он се управљао искључиво по својим обичајима, који су стекли силу закона.

У Француској није остао никакав спомен нити предање који би говорили о адвокатском реду све до VIII века. Од Карла Великог па до Луја Светог нема никаквих историјских трагова. Св. Луји поставио је прву основицу о адвокатском реду. Њега су сачињавали чланови краљевог савета са неколико признатих правника. Чудно је да се и свештенство бавило адвокатским пословима до друге половине XII века.

У доцнијем току времена ми налазимо у Француској да се образују готово свуда слободна друштва од правника и говорника, који су се удруживали не имајући за разлог никакав други но онај који је потицао из рада и сродности њихове природе. Увек се адвокатски ред сматрао као легално тело, што су му и сви парламенти признавали.

»Адвокати, вели Агнесо, не сачињавају никакво тело или друштво, које би то име заслуживало, они су везани између себе само вршењем једне и исте дужности; то су више лица намењених да бране парничне

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

www.стране, но што су чланови једнога и истог тела, ако се ово узме у најстрожем смислу те речи. Име професија или ред изазива бољи услов и стање адвоката; и ако има нека врста дисциплине између њих због части и угледа овог реда, она је само дејство вољног споразума, а не дело јавне власти, оно што би имало да их разликује то су праведно стечене личне одлике њиховог талента и њихове подобности, а не да би то постављено било у наредбама, то су прерогативе везане уз професију коју они врше, а не добивене привилегије од краља једном телу или једном удружењу; и они их уживају ако би говорили језиком тумача права, *non ut universi, sed ut singuli.*“

Једини акт који је служио и по коме би се могло утврдити постојање овог реда, то је била листа чланова која се с почетка звала списак — *rôle (rotulus)* а за тим *Tableau*.

Ред је овај налазио за потребно да наменује себи представника, али не и шефа. У прво време био је најстарији члан (*doyen*) по реду у листи. За тим пошто је овај бивао врло често спречаван и због његове старости нашли су за потребно да путем избора наменују *Batonnier*. Ово наименовање дали су председнику реда с тога што је његовој титули придавана част да носи — *le bâton* — палицу при свечаностима друштвеним о св. Николи, као адвокатском патрону и заштитнику.

Француска Револуција рушећи све у основу срушила је и адвокатски ред 2 септембра 1790 и готово сви адвокати напустили су своју професију. Члан 2. овог декрета гласи: „Људи од закона, који су се до сад звали адвокати, унапред неће сачињавати ни ред ни корпорацију, неће имати никакав засебан костим при вршењу своје дужности.“

Наполеон није никако хтео обновити овај ред у почетку своје владавине, ма да је увео костим који је Револуција забранила носити. Но доцније је то учинио са извесним ограничењима. Интересно је да наведем речи Наполеонове, кад је 1810 Камбосијери био спремио један декрет о увођењу овога реда, за које Дипен чувени адвокат јемчи да су аутентичне: „овај је декрет бесмислица, он не даје никакве закачке, никакве акције против њих (адвоката). То су препредењаци у кривцама и издајствима; све догле докле носим мач о бе-

дрима, нећу потписати тај декрет; желео бих да се може одсећи језик сваком адвокату који се њиме служи против моје владе.“

Доцније је Наполеон променио своје мишљење, основао овај ред. Под Рестаурацијом дошла је одредба од 1822, а и данас није професија адвокатска јавна функција ни повластица, јер адвокат не прима своје постављење од представника владе, а професија је слободна за све оне који испуне услове о свршеним правним наукама и уписом у адвокатски ред. Она је отворена свима без ограничења броја, а странке се могу и саме на суду бранити са извесним ограничењем у интересу самих странака правде и слободе.

Данас је позив адвоката онај исти што је некад био у Атини и Риму. Јавност суђења то вам је гаранција за личну слободу. Слобода штампе као основни принцип уставне владе гарантује слободу исказивања мисли, а судови су позвани да суде сва питања политичкога и друштвеног реда. Све ово утиче на развиће вештине говорништва, а развиће трговине, индустрије, политичке економије, модерних наука дале су грађанским пословима велики значај. Због свега овог обавезе су адвоката порасле за што јачу његову спрему, а позив његове професије проширен је и увеличан. Сви ми морамо имати за нашу професију ватрену љубав и истинску преданост, што се мене тиче ја је држим за једну од најзначајнијих, коју један грађанин може вршити. Одати се свом преданошћу овако племенитом задатку, ми се појединце нигде не можемо трајно борити, без наше установе, за то нам дају доказа примери из историје нашега реда из којих су излазили највећи људи свога доба.

Ми морамо знати да ма какве биле личне особине нас сваког понаособ, оне кад су у скупу имају већу вредност услед њихове удружености; онај који се истакне између нас треба да зна да ће бити почаствован и од нас самих.

Да бисмо могли уздигнути нашу професију на узвишено место части, племенитости и независности, која је неминовно потребна за часно вршење наше мучне и тешке професије, ми се морамо трудити, да би овај циљ постигли, да оснујемо наш ред, а сву нашу љубав за професију нашу уложити. Еразмо је рекао: „Љубите вашу професију, ако хоћете да успете, то је савет јед-

нога вашег друга.“ Додајмо овоме, ако хоћете да уживате плодове вашег рада. Ово су наше жеље у интересу општега нашег реда. Ја ћу се сетити овде речи Лоазела племенитог Француза — адвоката, кад је већ било врло много адвоката: »Il y a place pour tous au barreau.“

Сагласношћу у нашим начелима и у нашем раду, ми ћемо моћи задобити и очувати наше поштовање у погледу наших судова. Поштујући их наши односи не губе ништа од своје независности, а пошта према правди добија. Ми поимамо и схваћамо да ће таленат знати сам по себи да прибави и себи и судији поштовање, али ми се не бавимо овде о личностима већ говоримо о самој нашој установи. Што ми тражимо то је да прерогативе нашег реда постану независне за нас, да ми имамо нашу унутрашњу власт искључну. Само слободан човек може вршити ову професију како ваља и како му његов позив налаже, немати никаквих препрека што друге људе спутавају, бити довољно поносан и не тражити заштитника, гордо презирати и не тражити заштите, не бити ни слуга ни господар, то је човек с достојанством својим какав треба да буде независан адвокат.

Нама не треба нимало да буде стало шта ће да мисле о нама пакосне и завидне душе, које су увек готове да окрену и исмеју најбоље намере, нама је потребно да нас позна онај свет који искрено мисли о нама те да о нама суди. Ми нећемо овде улазити у праву тога, јер би ту наше самољубље могло играти претешку улогу. Наше поље рада тражи све више пожртвовања и самопрегоревања, знања, некористољубивости, храбрости, части и независности. Жртвовати себе и све своје силе на добро других, предати се дугом и заморном проучавању, изналазећи многе нејасности које постоје у нашим законима, а Монтески је рекао истину, да судови не могу бити без знања и талента адвокатскога; постати речит да би извојевао слободу за потлачену невиност, сматрати за срећу кад се може пружити рукопомоћ сиромасима и њу као награду сматрати, а примати награду од моћних и силних; тражити прве по дужности, а ове друге за награду, то су праве прте адвокатскога карактера.

Да бих изнео колико је ова професија похвална, држао сам да се то само може учинити излажући јој њене

особине и својства које она тражи и дужности које налаже. Развиће ових својстава, узвишеност дужности, то су по нашем схватању праведне мере оцене што јој се дугује.

Ми можемо увек рећи за нашу професију и поносити се што је тако моћна по срцу и мудрости, и ми имајући дубока поштовања и осећања према нашој дужности, треба да их вршимо са ревношћу, а само тиме примораћемо свакога да нам ода заслужну правду, коју ће нам прво одати наша савест. *Animus facit nobilem.*

Др. Мих. С. Полићевић

ОПАСКЕ НА НАЦРТ ЗАКОНА О АДВОКАТИМА

— чл. 4. (тач. 2. и 7.), 6. и 32. —

У „Браничу“ — бр. 5. и 6. — од ове год. публикован је „Нацрт закона о адвокатима у Краљевини Србији,“ који је требао да буде поднесен последњој Народној Скупштини на претрес и озакоњење. Али услед распуста Скупштине и овај пројекат није ни дошао пред законодавно тело.

Сад кад је овај пројекат штампан дала нам се могућност да га у крупним цртама критички промотримо и изнесемо мане његове, које би, ако би остале, на случај да се овај пројекат озакони, биле врло штетне по сам адвокатски ред, а на шта ми хоћемо за раније да свратимо пажњу надлежних фактора, те да би се оне отклониле при озакоњењу његовом.

Пре свега и на првом месту без сумње најозбиљнију пажњу заслужује чл. 6. овога нацрта. Он гласи: *„Пенсионери, који имају погодбе овим законом проишане, биће постављени за адвокате, кад то затраже, ако у стање покоја нису стављени по својој молби.“*

Питање, да ли треба пензионерима допустити адвокатску професију, од замашног је значаја, ма да на први поглед тако не изгледа, јер дубоко засеца у интересе адвокатског реда и његову организацију. Наш законодавац до 1896 год. забрањиваше пензионерима адвоцирање.¹ Први пут је та забрана скинута те године и од тог доба то питање избија јаче на видик и постаје акутније природе.² Чл. 6. овог нацрта позитивно решава ово питање.

¹ Законодавно тумачење од 19. октобра 1899 год. § 5. зак. о правозаступницима од 1865 год. — Збор. 45. стр. 530.

² в. Измене и допуне у зак. о правозаступницима од 15. октобра 1896 год.

Схватајући озбиљност и замашност овога питања, покушаћемо да проучимо однос пензионера према адвокатури и из тога изведемо оправданост или штетност овога прописа. Петогодишња примена његова у многоне ће нам олакшати тај задатак.

Адвокатура је слободна професија. Сваки, ко испуни законом прописане услове, може постати адвокатом. А кад једном то постане, нико му то право не може одузети, сем случајева изречно у закону предвиђених. Отуда истина да се тој професији одају само људи пуни куражи и спреме; људи племенитих осећаја, људи слободни и неустрашиви, који презиру стеге и који су у стању да свакој опасности смело у очи загледају; људи који имају у се довољно поуздања, да ће моћи том професијом, у којој влада утакмица, својим радом обезбедити себи опстанак.

Поборници за пензионере-адвокате, као најјачи аргуменат износе факт: да у адвокатури, тој слободној професији, треба оставити поље најшире утакмице, јер ће само на тај начин грађани лакше и јевтиније доћи до својих права, у противном место слободне професије имали би монопол. И кад је тако, онда зашто не допустити и пензионерима да узму учешћа у тој утакмици?

Неоспоран је факт да у адвокатури треба да влада утакмица у правом смислу речи. Нико против тога не може војевати, нити војује. Али, кад је реч о учешћу пензионера у тој утакмици, противници одсудно устају противу тога и с пуним правом.

У свима срећним државама без разлике, за све оне, који желе да се посвете адвокатској професији, прописују се нарочите погодбе за све подједнаке, како би у ред адвоката улазили сви под једнаким условима и са једнаким правима и дужностима. А оставља се таленту, труду, вредноћи и духу појединаца да на тај начин стече посла и прибави важности своје раду онолико, колико му у ствари и припада. Сваки, који улази у тај ред, рачуна и мора да рачуна на утакмицу, али само себи равних, што је природно, јер се само тако и даје замислити утакмица у правом значењу свом. А кад држава у овај ред, који се сам подиже, пусти један контингент својих чиновника, као адвокате, који се томе послу нису посветили као остали, које ту затичу, онда се затеченима очевидно отежава положај, отежава жи-

www.voc.edu.yu том позиву, јер сада треба да издрже утакмицу не са себи равнима, већ са нарочито плаћеним од државе чиновницима - адвокатима.

Чувени научник, правник Rudolf Jhering у свом филозофском делу „Циљ у Праву“ износиће како здрава социјална политика не сме губити из вида да не допусти утакмицу и ван реда оних, који у једном реду створе себи стално занимање, бележи и ово: „Утакмица у границама извесног заната регулише се сама собом. Утакмица пак, која с поља долази, личи на оно надметање у трци, при коме један не пође с прве белеге, већ се доцније придружи својим супарницима у жељи да таким шеретлуком лиши заслужене награде онога, који је цео пут како ваља претрчао и први после њега на место стигао.“ Па под примедбом вели: „Сличан пример нуди нам питање које се у Аустрији појавило о томе, да ли пензионисаним судским чиновницима треба допустити да могу адвоцирати. Ја у томе гледам само дезорганизацију адвокатског позива.“³

Ништаван је пак разлог, кад се тврди, да није право да пензионери спремни и у најбољим годинама буду осуђени на нерад и да је с тога право допустити им, да у адвокатској професији могу наћи себи склоништа, у толико пре, што је пенсија често тако мала, да се њоме не може на крај изаћи. Велимо ништаван, јер усвојити тај разлог, значи допустити правдање једног зла другим, новог старим. Дужност је државе да зло лечи и спречи дезорганизацију у државној служби, па неће онда млади и спремни чиновници бити осуђени на нерад. Мисли ли држава да је пенсија појединих чиновника мала, нека је повиси, „али само из свога властитог џепа а не на рачун адвоката,“ како врло умесно примећује Jhering у свом поменутом делу стр. 104. Ни у ком се случају пак не сме допустити да се на тај начин дезорганизира и адвокатски ред и осуде на пропаст људи, који су се искључиво посветили том позиву. Они пензионери, који држе да ће моћи издржати утакмицу у адвокатури, нека се одрекну државне помоћи — пенсије, па онда нека уђу у тај ред.

У прилог мишљењу, да пензионерима не треба допустити адвокатуру, говоре и ови разлози.

³ Rudolf Jhering „Циљ у Праву“ — превео А. Борисављевић, I свеска, страна 104.

Познато је да пензионери према закону о чинов. грађ. реда до навршетка 60 год. старости и 40 год. службе нису још пречистили сваки рачун са државном службом. Пензионисање сматра се као привремено и држава их према § 75. истог зак. може у свако доба повратити у државну службу и противу њихове воље. Лако је према томе увидети колико је штетан и неприродан овај пропис, који даје право пензионерима да привремено буду у реду, који по природи својој захтева сталност. Колико тек са те привремености трпе грађани, кад морају послове, које су поверили таквом пензионеру-адвокату, уступити другоме да се овај из почетка са њима упознаје.

Интереси државне службе такође налажу ову забрану. Растројство и дезорганизација, која влада у државној служби, овим се прописом још више поопштрава, јер се давањем пензионерима права на адвокатуру буди жеља и порађа тежња у државних чиновника да одслуже изванредан број година и за то време доспеју до што веће плате, па по том с пенсијом оду у адвокатуру. А може ли бити горег растројства за државну службу?

Досадашња примена овога прописа јасно и уверљиво говори противу пензионера-адвоката. Од кад је исти озакоњен, у адвокатури појављује се дезорганизација, која у последње време узима све већи размер. Докле је маса пензионера ушла у адв. ред, да се ту стално или привремено склони, дотле они који су најбоље године своје провели у тој професији, данас безобзирце беже из тога реда, јер им је опстанак угрожен. Начин на који неки пензионери-адвокати воде утакмицу, потпуно осигурани државном наградом, недостојан је. Тешко нам је наводити примере, који нису ретки.....

Нови закон о судијама, који гарантује потпуну сталност судија, такође иде у корист овоме мишљењу. Пензионисане судије као неподобне више за државну службу, свакако неће претендовати на адвокатуру, јер онај који је неподобан за државну службу, не може бити подобан ни за адвокатуру.

Ни у једној европској држави не налазимо примера ове врсте. Свуда се у адвокатури оставља најшире поље утакмице, али само под једнаким условима, правима и дужностима. Нигде тога нема да и пензионери могу учествовати у тој утакмици, јер је то неприродно, а при

том штетно и по државне интересе и по адвокатуру. С тога се с правом можемо у чуду запитати, како је и на који начин наш законодавац дошао на ту погрешну идеју и исту озаконио?! Врло рђаву сенку баца овај законски пропис на наше правништво, за које верујемо да стоји на приличној висини. Али све ће јасно бити, кад се буде знао постанак овога прописа.

Године 1896 у Скупштини састављеној у великој већини од простих сељака, један посланик, који ни најмање није посвећен у законодавство, истакне ту одредбу као допуну § 4. а измену § 5. зак. о правозаступницима од 1865 год.,⁴ који, као што рекосмо, забрањиваше пензионерима да могу бити адвокати. Тадашњи министар правде, виђени правник, устао је противу тог предлога, доказујући да је исти неуместан, јер је неправедан и штетан по државне интересе и адвокатуру, али се ипак оградно, да од решења тога предлога не прави никакво питање и да ће одлуку Скупштине примити ма каква била, чиме је његово разлагање о штетности тога предлога много изгубило од своје вредности.⁵

Једини правник који је устао у одбрану тога предлога, пошто га предлагач не умеде бранити, човек старијег кова и погледа, свео је сву тежину одбране на ово двоје: 1^о Кад се какав закон доноси, или учине измене и допуне у закону, вазда се мора водити рачуна о томе, да ли је тај закон користан или штетан по народ. И у овом случају мора се водити рачуна да ли је користан или не овај предлог, па према томе и одлуку донесе. Тежина је овога предлога у томе, да народ може да дође до што јевтиније услуге, а овај закон није начињен за правозаступнике...; и 2^о Није право забранити пензионерима да уђу у адвокатски ред, као год што није забрањено адвокатима да ступе у државну службу. И кад они могу да заузму места у државној служби, онда зашто онима, који су тиме истиснути из те службе, не допустити да уђу у адвокатски ред? Пензија је стечено право заслужено борбом за толике године, па и није право одузети је при улазу у адвокатуру. А бесмислица је тражити од пензионера да се одрекну своје пензије, кад се од адвоката не тражи при ступању у државну

⁴ в. Стенографске белешке Народне Скупштине од 1896 год. стр. 159.

⁵ в. Стенографске белешке Народне Скупштине од 1896 год. стр. 159 и 160.

службу, да се одрекне своје тековине, свога имања, што је као адвокат стекао. Тако се мора мислити, ако се хоће логично да мисли.⁶

Мало чудновата логика, а велико непознавање прилика. Ко познаје наше прилике, тај зна да нема примера, да су богати адвокати отишли у државну службу. Они, који беже од државне службе, не марећи за личне прохтеве и стеге, немају разлога да тамо оду. Само они, којима је положај у адвокатури угрожен, било нагомиланавањем адвоката-пензионера, било што не могу у тој професији проспирити због неподобности или чега другог, сами ти то чине. Главно је да од адвоката иду у државну службу они, који немају могућности да се одрже у адвокатури. И кад је тако, природно је да такви не могу имати те стечене имовине, које би се требали одрећи. Насупрот томе пак маса је пензионера, који поред добре и велике пензије, данас намерно чине све да намерно остану у адвокатском реду.

А шта тек да кажемо о овој логици: закони се праве за народ а не за адвокате?! Ако се тиме хтело да заведе већина посланика-сељака, онда је циљ постигнут, иначе не разумемо такву логику. Јер и ако се закони праве за народ, не смеју се игнорисати ни интереси адвокатског реда при одређивању његовога положаја. Не буде ли се то имало у виду, народ ће добити на тај начин за браниоце и заступнике све друго, само никад адвокате.

Ми се не чудимо кад један посланик — неправник — у корист тога предлога рече: „може бити да је исти по државу штетан, али по народ српски биће користан.“⁷ Али нам је чудновато кад тако што и један правник каже.

Ето како је и на који начин постао овај пропис, који се мисли оставити и у новом закону о адвокатима.

Држимо да из свега довољно јасно излази: да овај пропис ни по начину постанка, ни по својим последицама, које су штетне и по државне интересе и адвокатуру, због чега не нађе места ни у једном страном законодавству, не одговара истинској потреби и да га као штетног и неприродног треба избацити из овога нацрта, а унети изречну забрану да не може бити адво-

⁶ в. Стенографске белешке Народне Скупштине од 1896 год. стр. 162.

⁷ в. Стенографске белешке Народне Скупштине од 1896 год. стр. 164.

зат онај, који ужива државну пензију, као што је то било предвиђено и у пројекту зак. о адвокатима усвојеном на скупу адвоката 22 јула 1887 год., при чијем су претресу учествовали и наши највиђенији правници.⁸

*

Док се тако с једне стране, ради што веће утакмице у адвокатури, допушта чак и пензионерима да узму учешћа у њој, дотле се с друге стране чине сметње и препреке да у тај ред уђу и тој се професији искључиво посвете млађе снаге и радници. Прилике модернога друштва захтевају да адвокатура буде нарочити позив, коме ће се посветити само они, који хоће да у њему нађу своје стално занимање, да ту проведу свој живот. Јер само тако и адвокатура, као и свака друга професија или занат, по природи свакога сталног занимања, може напредовати, развијати се и достићи ону висину, којој тежи све у правилно уређеној друштвеној заједници. Само тако и на тај начин моћи ће тај ред, коме се поверавају најсветија грађанска права: живот, слобода, част и имање, одговорити своме узвишеном позиву. Дилетантизам није нити може бити идеал модернога друштва. Дужност је с тога законодавца да иде на руку томе и олакшава искључиво посвећивање томе позиву, а не да ставља бране, које га чине неприступачним.

Ево шта вели чл. 4: »Право ступања у адвокатски ред може добити онај, који испуни ове услове:

2. да је навршио 28-му годину;

7. да је после свршених правних наука служио четири године у државним судовима или у војно-судској струци или практиковао код адвоката у Србији; или на свима тим местима свега пет година.«

Пре свега једна стилистичка погрешка. Ко испуни услове предвиђене у чл. 4., вели се, *може добити право на адвокатски ред*. Из чега би излазило да то и *не мора увек бити*. Дакле, и ако се испуне сви услови ипак да се то право не мора добити! То није нити може бити намера законодавца. А та игра речи често мења вољу

⁸ »Бранич« за 1887 год. — Овај нацрт и није ништа друго до препис тога пројекта са малим модификацијама и допунама.

законодавчеву, па зато је треба избегавати. Боље је с тога уместо: *може добити*, ставити: *добија* и тиме избегне свака двосмисленост.

Тачка 2. овога члана условљава право задобијања адвокатури са навршетком 28. године. А тачка 7. тражи да је кандидат после свршених правних наука служио 4 године у суду или војно-судској струци или код адвоката; или на свима местима свега 5 година. А ти су услови потребни и за право полагања адвокатског испита (в. члан 10.).

Да нагласимо, да нам је непојмљиво, зашто је унесена и клаузула у 2. тачки, поред тач. 7-ме?! Кад се већ признаје да је довољно 4 год. праксе за испит, зашто се то право ограничава са још једном годином? Кад ко у 27. години већ има 4 год. праксе (по устројству наших школа то може да буде), на што онда да тај мора чекати још пуну годину за испит, односно за право на адвокатуру?! Ако то није случајна омашка, тешко је онда наћи оправдања, сем ако се тиме, намерно и доследно, не иде на то, да се што више отежа улаз у адвокатски ред, што не би требало да буде циљ законодавства у интересу самога тог реда.

Пракса од 4 односно 5 година за адвокатски испит односно адвокатско право, да се најблаже изразимо, претерана је. Толики рок може бити само од штете а никако од користи по адвокатски ред.

Напред смо истакли да у адвокатури, као слободној професији, влада утакмица. Због тога је опстанак у њој осигуран само онима, који имају подобности за тај позив. Ко тога нема, самим тим је осуђен, друге му казне и не треба. Даље, сваки, ко хоће да уђе у адвокатски ред, мора положити прописани испит. А при том не треба губити из вида ни то, да се тиме искључују из тог реда и они свршени правници, који су продужили правне науке на страни, јер нико нема рачуна да у 35. години отпочне ту професију. Па кад је тако, онда на што оволико ограничење, сузбијање, искључиво одавање тој професији? Шта се хоће тиме да постигне?

Као једини озбиљни аргуменат за то истиче се потреба подизања угледа адвокатског реда, који не стоји на завидној висини. Па је ли тај разлог оправдан?

Од како је донесен први закон о адвокатима 1865 год. па до данас ова је клаузула претрпела неколико

модификација, а све на штету кандидата, под изговором подизања угледа адв. реду! Док се у почетку полагао испит одмах по свршеном школовању, касније се то право ограничавало са 2 год. праксе, а 1896 год. та је пракса повећана на 3 године. Сад се хоће даље са тим да оде и тај се рок повећава на 4 односно 5 година и још више поштрава тачком 2. чл. 4.

Па да ли се досадашњим покушајима успело што-год, је ли углед тиме подигнут? Слободно можемо рећи да се тиме не само није постигао циљ, но шта више добили смо негативан резултат, јер се почео смањивати број оних, који се тој професији искључиво посвећују. Место да се тражи прави узрок болести, она се само погоршава оваким експериментима. Кад већ имамо очигледних доказа да године нису довољне за подизање угледа, онда на шта баш то средство употребити и тиме све више угушивати сваку помисао за искључиво спремање и одавање том позиву?! Ми не знамо ни за један пример да је ма који од младих адвоката дао повода за такво мишљење. А да је ова мера пробитачна, сигурно би је сва законодавства усвојила, али то није случај, јер ни у једном страном законодавству, сем аустроугарском, не налазимо тако тежак услов за адвокатску професију.

У Француској нпр., онај који сврши лисанс има одмах право да се пријави за пријем у Стаж. Чим положи прописну заклетву и буде примљен у Стаж, лисансије има право на *титулу судског адвоката* и на *упражњавање радње*. Стаж траје 3 године после ког времена без икаквог испита l'avocat stagiaire има право да тражи упис у табло, тј. за правога редовног адвоката.⁹ За Белгију Стаж је такође три године.¹⁰ У Немачкој рок за полагање испита по свршеном школовању јесте три године.¹¹ Једини аустроугарски законодавац поставља теже услове за адвокатуру, јер се по њему тражи 7 година праксе. Али у томе јединственом примеру не смемо налазити оправдања, јер је цела аустроугарска чиновничка хијерархија па и адвокатски ред на другој осно-

⁹ в. јавно предавање г. Јов. Миловановића „Адвокат у Француској.“ „Бранич“ за 1898 г. бр. 15.

¹⁰ „Први међународни адвокатски конгрес“ од Ж. Милосављевића — оштампан из „Бранича“ од 1899 год. стр. 18.

¹¹ „Die Deutsche Rechtsanwaltsordnung“ von 1. juli 1878.

вици устројен. Дакле и са тога разлога није овај покушај оправдан, јер и он иде у прилог нашем мишљењу.

Нема разлога ни за повећање праксе на 5 година за оне, који то време не проведу стално било код адвоката, у суду или војно-судској струци, већ у оба или сва три места. Јер налазимо да се тиме стиче боља пракса упознавањем са разноврсним пословима и примерима, па је с тога и неоправдано ово отежавање положаја таквих кандидата.

*

Чл. 32: „Одсуство приправника, дуже од 8 дана, и кад почне и кад престане, дужан је адвокат пријавити председнику суда, што ће се на записнику пријаве забележити.

Одсуство због болести или иначе дуже од два месеца у једној години неће се рачунати у праксу.“

С правом се мора сваки запитати: зашто то одсуство не треба урачунати само адвокатским приправницима, тј. онима који праксу за адвокатуру теку код адвоката, (в. чл. 28.), а другим кандидатима рачунати? То је očита неправда, јер и они кандидати из суда или војно-судске струке одсуствују па чак и по годину дана. Откуда ова привилегија кандидатима из суда и војно-судске струке? Свакако то је омашка, погрешка, коју треба исправити.

Поред тога нејасна је стилизација односно тога неурачунавања. Да ли се одсуство дуже од два месеца рачуна кад је исто непрекидно, или се рачуна збир целокупнога одсуства уведеног у записник. Да би се избегла двосмисленост треба боље то прецизирати.

То су наше опаске на овај нацрт које смо изнели, дубоко уверени да без тих модификација овај закон не би одговорио намењеном циљу, јер би био управљен пре против самога тог реда, но у корист његовог положаја.

М. Лазаревић.

ДА ЛИ СЕ БЛАГОДЕЈАЊЕ

у пет дана земље (§ 471. грађ. пост.) простира на децу дужнога земљоделца без обзира на њихово доба?

Да поставимо још јасније питање: кад се један земљоделац задужи рецимо 5 јануара 1876 год. или ма кога дана и године, а у то доба имао је само једно малолетно дете, али их доцније више добије, да ли се сваком таком детету, приликом наплате дуга њихова оца мора оставити по 5 дана земље?

Из праксе знамо, да наши судови то питање олако узимају и решавају, а исто тако и полицијске власти при извршењу. На име, чим се утврди, да такав дужник има деце без обзира на време поставшег дуга и без обзира на њихово доба, простиру то благодејање на свако дете.

Услед тога јавља се питање: да ли је то по закону?

По тачци 4. § 471. грађ. пост. за извршење пресуде (или решења) не може се земљоделцу узети:

„Поред тога на сваку пореску главу била она од данка ослобођена или не пет дана земље.“ Дакле, закон прописује да се свакој пореској глави остави по пет дана, што значи, да је закон у томе погледу заповедан, и према томе да земљоделац ову количину земље не може продати, нити ма каквим другим начином и основом отуђити и на то да су све власти позване званично да гледају.

Кад из поменутог прописа закона знамо, да закон то благодејање даје пореској глави, онда кад се утврди да је дужник земљоделац у време задужења имао само једно малолетно дете или више као и у случају ако би их доцније добио — онда велимо, да таква деца немају права на по пет дана, пошто у доба задужења нису

била пореске главе, којима постају од 21 год. по чл. 67 зак. о порезу.

Узме ли се противно на име, да се и такој деци имају оставити по 5 дана, онда би својина земљоделца била сувише *ограничена*, дуговне обвезе његове биле би *илузорне* и кредит би дошао у *опасност*, јер могућност наплате зависила би од рађања или нерађања деце дужника и њиховог броја.

Међу тим из горњег законског прописа никако се не може извести, да се то благодејање простире и на таку децу, јер би онда тај пропис био друкчије стилизован, а не би изреком то благодејање везивао за пореске главе.

Јасно је, да је за то благодејање односно деце дужника *одлучан дан задужења њихова оца*. Према томе, да ли су она тада постала пореским главама или не.

Ст. Максимовић.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

РАЗВИЋЕ ПРАВА И ДРУШТВЕНА СВЕСТИ

ОД

Л. Тенона

ПРЕДСЕДНИКА КАСАЦИОНОГА СУДА У ПАРИЗУ

ПРВИ ДЕО

Историјска Школа

ГЛАВА I

Историјска школа и природно право

Правна историјска школа, названа тако, у почетку прошлог века, насупротив школи природног или рационалног права, није осамљена појава правне литературе. Она има заједнице са обновљењем историјске критике, њеном применом на историју установа и идеја, и њеном заменом, у области права рационалистичким апстрактним схватањима која су владала духовима до свршетка XVIII века.

Можемо навести, међу највиђенијим представницима овога новог правца, Монтескија, Бурка, Вико, у Француској, у Енглеској и Италији; Хердера, Ј. Мозера, Хуго, Нибура у Немачкој, који су сви, под разним видовима, као претече правника који су тежили да преустроје, на солидној историјској основи, философију права.

Савињи је био тај који је дао своје име овој школи и оживотворио је примењујући на право нову критику у изазваној од своје стране препирци у почетку деветнаестог века, против правника Тибоа, о потреби опште кодификације грађанских закона за сву Немачку.¹ На ово разлагање Тибоа, Савињи одговара једним малим списом: *Позив нашег времена за законо-*

¹ Thibaut. Ueber die Nothwendigkeit eines allgemein Bürgerlichen Rechts für Deutschland 1814.

давство, у коме је он изложио своје личне погледе о формацији права².

Главне мисли овога списка, који је био као први оглас ове школе, биле су развијене у листу који је основао Савињи, са Ајхорном и Гошеном 1815; они су их по том поново претресли, резимовали и допуњавали у својим расправама о римском праву. Пухта се сматра с разлогом као други основалац ове школе; али он је учињено на мисао Савињијеву утицај, који није био баш увек срећан, систематичући претерано, у његовој теорији о обичају, оригиналне погледе учитеља више произвољно и ширег значаја.³

Доктрина коју су обрадили Савињи и Пухта и правници историјске школе који су им следовали, премашила је много споредно питање о кодификацији, које је и дало повод њеном стварању; она би већ одавно пала у заборав, да није имала далеко општији интерес. Пошто је идеја о историјској формацији права заузела место теорије по којој се држало да се може конструисати правни непромењив систем без обзира на искуство и чисто на основу разума, ова је школа ставила и ставља насупрот исту и радикалну противуречност старом природном праву и свима рационалистичким схватањима осамнаестог века. Но она је врло корисно дошла на време да сруши природно савршено право које су правници обрађивали под утицајем Кантове философије и списка његових многобројних ученика, а који су били на путу да задобију готово општу сагласност.

Ово ново природно право, које је доста остало на гласу, у Немачкој, готово до половине прошлог века, дало је једну гомилу списка који, с разноликостима у примени, и под разним инспирацијама, имали су заједничко то, што су они основали целу правну зграду на одредби коју је засновао Кант, по коме право има за циљ опредељај услова под којима слобода сваког може постојати у исто време са слободом свију. Кант и његови следбеници усађивали су се да изведу свако право из саме ове максиме, коју су они називали *максима коезистенције*.⁴

² Savigny, Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft 1814 2-me éd. Heidelberg, 1840.

³ Puchta, Das Gewohnheitsrecht — Erlangen t. I, 1828; t. II, 1837.

⁴ Kant, Principes métaphysiques du droit. — V. Gros, Lehrbuch des Naturrechts 1802, 6-e éd. 1841; Bauer Lehrbuch des Naturrechts 1803, 3-e éd. 1825; v. Kotteck, Lehrbuch von Vernunftrecht und der Staatswissenschaft. 4 vol. 1829—1834, 2-e éd. 1841.

Овако узета и ограничена слобода примордијално је право човека. И све што не иде ка овом признању и овом узајамном ограничењу страна је правном поретку. Из овога примордијалног права проистичу непосредно сва права човекова о његовој властитој личности. Ово су урођена или *апсолутна* права.

Остала пак која се тичу спољних човекових ствари и која се могу овим обухватити само под погодбама факта, то су само *хипотетичка* права.

Апсолутна су права она која осигуравају поштовање физичког и моралног персоналитета човековог, његовог тела, његове части и његове спољне слободе, слободе савести и мишљења, једном речи сва права која може он имати за своју властиту личност. Сва остала, с изузетком права власништва, које је спорно код њих, хипотетична су и изведена права.

Што се тиче својине, једни је рачунају у примордијално право и узимају међу урођена права, изводећи је из саме идеје слободе којој она чини потребну допуну. Други, као Грос, види у њој само хипотетичко право, јер је она спољна човеку и условљена фактом. Максима коегзистенције, у сваком случају, не иде преко овога, и нема ништа више да из тога извуче, путем непосредног закључка.

Све остале одредбе и правне установе проистичу само посредним путем из уговора. Право наследника *ab intestato*, нпр. оснива се на уговору који је потпун тек после смрти завештаоца; а наслеђе само је освештано по основу тестаменталног презумтивног наслеђивања.

Тако је исто уговор једини основ брака, фамилије.

Брак се може узети, узевши његов циљ најузвишенији, — као најсавршенија заједница душевног и физичког живота и код оснивања породице, или као проста уговорна заједница чиј је предмет ограничен на узајамне односе супруга. Моногамија је једино законита. Све остале заједнице могу бити легално признате, према томе како који гледају на брак као прост слободан уговор, као Грос, који се држи Фихтеовог гледишта овде; полигамија, полиандрија, или брак на ограничено време нпр., морају се и ако неморални сматрати као они који нису противни праву, само под јединим условом сагласности воља.

Држава само има уговор као једини основ, прећутан уговор, најпотребнији од свију. Његово постојање је обележено самим принципом права, коме држава даје своју санкцију принудом.

Стављена у службу правног поретка држава има само да тежи остварењу максиме коегзистенције и да штити сама права приватних који из ње проистичу. Из тога следује да држава има само да обезбеди слободно уживање личне слободе и да спречи повреде које би могли нанети сваки једнакој слободи осталих, а при томе да нема да врши никакву коерцитивну акцију, изван ове уске сфере, у колико додирује општи интерес обичаја, друштвену културу

Истина је да се понеки писци усиљавају да оправдају, околишним путовима, извесно мешање државе у ове резервисане области, указујући да ово мешање служи непосредно заштити истинитих права и њима даје стварну њихову силу. Али највише распрострањено мишљење тежи да сведе начелно државу на вршење полицијске службе, и да остави изван њене акције интересе за које њена протекција је боље призната у нашим данима и неминовно потребна. То је теорија коју је развио Хумболд у почетку прошлога века са свом општрином у своме делу о границама државне акције, где он не стукњава ни испред каквих закључака ма и најекстремнијих овог ограничења права ради заштите коегзистенције индивидуалних слобода.⁵

Овај систем који смо ми изложили тек само у крупним цртама, почива на начелу, истинитом самом по себи, али са свим негативном и чисто формалном.⁶

Нема никаквих тешкоћа признати да се право састоји у слободи сваког ограниченој слободом свију, јер оне и чине поглавито предмет свију правних прописа ма које врсте.

Али та формула не каже ништа у овом погледу; она оставља неопредељено целу садржину права. Она не признаје потребне односе у животу, који могу међу тим једино послужити као рационална основа при опреде-

⁵ G. de Humboldt. Essai sur les limites de l'action de l'État. Paris. 1867.

⁶ В. потпуније закључке овога новог природног права: P. J. Stahl. Histoire de la philosophie du droit (T. I. trad. par Chauvart) Paris 1880 p. 224 и следеће: Le droit naturel dans sa dernière forme; и F. von Holtzendorff Encyclopädie der Rechtswissenschaft 5-e éd. Leipzig 1890 p. 67-72. Das neuere Naturrecht.

живању обостраних ограничења људских радњи; а природно право, од своје стране, показује да не води о томе никаква рачуна. Слобода, онако како ју је она дефинисала само је, као што је врло добро речено, спољна сфера, простор спиритуално празан.

Изван њеног значења чисто формалног, ова формула нема у ствари за основ права друге вредности до само вредност признања политичке догме XVIII-ог века, једнакост пред законом, јер је она само на философски језик преведена исто тако као и право које је било тако брижљиво израђено, које је само добило по изгледу своју строгу логичку форму, а под тим обликом оно је освештало у својим главнијим деловима, а поглавито у оним што се односе на улогу државе, најпримамљивија политичка и економна схватања у овом и у почетку прошлога века.

ГЛАВА II

Примитивна доктрина — Савињи. Пухта

Нова доктрина коју је формулисао Савињи са широким погледима и ретком концизношћу, у првим својим списима, ставља насупрот овим идеалним конструкцијама правни поредак чисто рационалан, појам права заснован на позитивним податцима историјским, подчињен развићу, и јакој зависности од карактера народа на који се примењује. У програмном чланку, који је написао за први број свога листа, Савињију је називао школом противничком, школом анти-историјском. Она се познаје по томе што представља природно право као непроменљиво и апсолутно, као философију здравог људског разума.

За философе природног права, здравог људског разума, свако доба ствара слободно и произвољно свој свет, добар или рђав, срећан или несрећан, према својој интелигенцији и својим силама. Ту не може никако бити гледајући овако на ствари да се цени раније време, које нас не може ничему научити за уређење садашњег стања. Историја је само збирка политичко-моралних примера.

Насупрот овој историјској школи учи да нема изоловане људске егзистенције, и да све оно што нам се чини као такво, није у ствари ништа друго до само део целине више уздигнут и више простран. С тога она индивидуу никад није узимала као просто јединство, не-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

зависну од оних што је окружују: но је члан породице, народа, државе.

Свако доба не ствара по калупу свој свет по својој ђуди; он је створен, у нераздвојном јединству с прошлошћу. Он припознава и освештава дано стање ствари које је у исти мах и нужно и слободно; нужно с тога што ово стање не зависи од схватања произвољног садашњег времена; слободно, јер не зависи од утицаја, наредаба које су с поља дошле, но излази из карактера самог народа, развијајући се, у току времена, у вечитом стању постајања и сталног развијања. Историја нам се више не показује, са овим схватањем ствари, као једна проста збирка факата; она је сведок прошлости, која нам даје једини пут да се дође до сазнања садашњости. Не зависи од нас да примимо или одбацимо произвољно, као добре или рђаве историјске раније услове, јер се ови услови намећу нама са неизбежном нужношћу. Ми често сами себе злоупотребљавамо, истина, и примамо као прави ток светски, слику коју ми сами себи стварамо, као да је свет почео са нашом мишљу. Али то је уображење; оно не може променити природу ствари.⁷

Ове се идеје битно примењују на право.

Право је историјски производат. Чим ми видимо основану историју на документима ми ту налазимо и распознајемо право са посебним карактером народа на који се оно примењује, као његов језик и његови обичаји. У осталом право није произвољан производ да би га прилике, случај или мудрост ђуди могли направити друкчијим: оно произлази из опште свести народне, општег духа који га задахњује. Оно се образује, ствара, као језик, и развија се као он, серијом преображаја, који се обављају у непрекидном кретању, сталној еволуцији. Ова сукцесивна развијања, подчињена истом начелу, иду правилним корацима и подчињавају се ланчању непроменљивих прилика, од којих свака задржава, посебном везом, разне манифестације националног духа.

Ова органска конекција правних установа с народним карактером истиче се јасно у основним цртама главних између њих, тако као код својине брака.

Али потпуно развиће ових установа врши се разним путовима, према времену.

⁷ Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft t. Berlin 1815 t. 1. p. 1.

Док су народи у детињству, веза која уједињава народ тешња је и више се опште осећа. Младост је народа сиромашна идејама, али она има јасну свест односа који уједињавају њене чланове. Она осећа и обавља своје односе на начин потпунији но на ступњу вишем цивилизације, а нашем посебице, где су животни односи тако сложени, да смо њима преоптерећени.

Ово примитивно доба то је стварање обичајног права. Обичај је чист производ народне свести. Ово стварање не дугује само понављању решених случаја у почетку према нахођењу или уобразиљи момента. Низ аката једнообразних који га утврђују издаје заједнички извор одакле он проистиче.

Али наскоро, с током времена, обичај постаје недовољан, правна свест народна утврђује се у нове органе. Индивидуална развијања расту и неједнака постају, знања и посебна занимања која изолују индивидуе, разни услови, причињавају да опште знање свију постаје мање схватљиво и јасно, и отежавају самим по себи растење права што проистиче из самог и једнога општег духа народног. Народне се делатности деле, при овоме стању напретка културе, и оно што је било дело свију, припада само онима који су по своме посебном позиву за то спремљени.

Кад се произведе једном оваква подела, појављују се правозналци. Право, које је живело у свести народној, долази у свест позваних људи да посвете његовом развијању своју посебну радиност, која ће представљати заједницу у овој служби. Законодавство и знање сачињавају тад органе народног духа за стварање нових установа које су постале нужне и измену или укидање оних које не одговарају више потребама времена.

Право, при овој новој изрази, има двојаки живот: прво што сачињавајући један део од целокупног живота народног, које не престаје да је привезано, за тим као посебна наука, долази у руке законодаваца и правника.

Законодавство је спољни највидљивији знак права. Кад би позитивно право достигло највиши ступањ очигледности и извесности, и тада би се могло још тражити да се не подчини незнању или рђавој вољи. Нужно је дакле да му се да овај знак који га ставља изван сваког контестирања.

Закон допуњава обичајно право и помаже му при његовом прогресивном развијању. Он утиче благотворно, или чак неминовно при променама у обичајима, мишљењу, кад потребе траже заповеднички промену у праву. Ове измене права које постоје боље су осигуране законом него невидљивим силама које су створиле примитивно право, због тромости акције ових сила и неизвесности правног стања, што при томе делује.

Законодавство још може бити корисно позвано да среди и измири применљиве одредбе на разне правне установе, при нужном стварању те да оне имају утицаја једне на друге.

Али закон, ма каква била његова улога, само је други израз општег права. Законодавац није изван народа; напротив, он је постављен у средиште народа, чији он само дух, мишљења и потребе проучава. А овај карактер законодавца независан је од даног облика законодавној власти, што он има према политичком уређењу државе.

И тако, позитивно је право увек, у почетку, популарно право, у облику обичаја, и законодавство долази да га допуни и заштити, често врло рано.

Кад с напретком цивилизације принесу са своје стране правници свој део, право представљено у почетку самим обичајем, добија два нова органа који живе својим посебним животом, законодавство и наука. Ако сила која рађа право, одакле је изишло непосредно примитивно право, повуче се из народа и ако се само ово право слије у та два нова органа где се усредреди у будуће ова творачка сила, законодавство и наука могу остати као једини видљиви облици правног поретка. Нарочито законодавство, које има једну тако моћну превагу, по своме спољашњем ауторитету, може тада лако бити узето као једини извор права и оставити да изгледа, само као споредна допуна, остала друга два елемента који су упоредно утицали на његову формацију. Али ово апсорбовање популарног примитивног права па и чак научно-правног права од стране законодавства, не сме нам стварати уображење ни покривати велом, у нашим очима, истинита порекла, која су увек у акцији посредној или непосредној, духа народног, било да се јавља у обичају, законодавству или науци.⁸

⁸ Ми смо извели ове мисли које је Савињи поглавито развио у своме првом малом спису, и у првој свесци (предговора гл. 2.) његовог дела о римском праву.

WWW.UNILIB.RS Најнепосреднија и најпрактичнија примена ове школе била је у томе што је она проучила обичај и опредељај његове природе, упоредно с применом закона. А обичајно право и чини главни предмет Пухтовог дела.

Пухта па и сам Савињи дају обичајном праву превенство над законом, не само за стара времена, већ за сва времена. Они су исповедали за овај начин стварања права, што је Брунс назвао, истинско идолопоклонство.⁹ По њима правна свест народа налази у обичају, најнепосреднији и најчистији свој израз; она у закону има само посредни израз и мање сигуран, јер она пролази кроз руке посредника законодавца, а тиме она неминовно у већој или мањој размери удружује се са његовим субјективним погледима.

Само је правна колективна свест *право по себи самом*. Само из ње обичај црпи своју обавезну моћ. Обичајна практика и закон немају исте услове формације права; обоје су само начини на који се појављује општа свест, која је већ, *сама по себи, право*. Обичај је у осталом изнад закона и може га увек изменити или укинути застарелост. А ово је закључак истинске природе права; и законодавац премаша своју власт, кад он ограничава произвољно ова потребна дејства обичаја.¹⁰

ГЛАВА III

Критика историјске школе

Ова теорија о стварању права, насупротив рационалистичким схватањима природног права, била је примљена одмах с почетка од стране главних представника немачке правне науке, готово без распре. Наше доба, и ако дубоко упознато с позитивним условима о развијању друштвеног живота, није је могло потпуно одбацити, али оно је критички проучило где су се показале несавршености и празнине.

Још изодавна увиделе су се заблуде и претеривања код оснивача ове школе, а нарочито код Пухте, моћан дијалектичар који је систематизовао своје погледе. Они нису признавали истински карактер позитивном праву,

⁹ Bruns — Das heutige römische Recht, dans l'Encyclopedie d'Holtzendorff p. 438.

¹⁰ Savigny op. cit. — et Puchta: Gewohnheitsrecht t. II, p. 174 итд.

и његове чистоте извора одакле потиче општа свест, право само по себи, независно од законодавног или обичајног поступања којим се долази до позитивности. Они су дали и сувише велику важност обичају на штету закона и нису довољно признавали вредност и потребну надмоћност законодавним елементима у државама где је цивилизација коракнула мало у напредак, и недовољност обичаја за уређење укупности односа друштвених, да их среди и прибави све потребне преображаје који су постали нужни услед промена насушних у животним условима.

Тројна разлика права, на право обичајно, законско и правничко, најпосле је била одбачена, с оправданим разлогом, пошто не одговара стварности. Приметило се да право правника није било измишљено но само да маскира непотпуности теорије. Оснивачи школе добро су схватили да на извесном стадијуму развића, свест је народна неподобна да схвати и да уреди цео правни поредак; а да би се попунила ова празнина они су измислили акцију правника, поред обичаја и закона, као извор доцуну права.

Али, ма какав значај био ових критика, оне се одnose поглавито на техничку расправу дела оснивача ове школе. Главне две идеје које су их одушевиле јесу развиће права и удео што заузима при његовом стварању, што су назвали општа свест, правна народна свест.

Први од ових појмова, који је много значајнији готово је са свим опште усвојен данас од стране историка-правника. Други који садржи израз истинског појава у извесним границама, био је предмет оправданог прекора, при систематском, арбитрерном схватању, како га је школа поставила.

I

Развиће, прве клице

Идеја о развићу постала нам је изодавна фамилијарна у природним и историјским наукама. Савињи је био први који ју је поставио у историји права и дао јој име.

Он је изнео у своме првом малом спису и у програмном чланку у првом броју свога листа да постоји природно развиће права, као и језика; да је право, у

www.izan.rs
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

сваком добу, производат развића свију ранијих доба прошлости; да има, између правних установа и народа на које се оне примењују, органска веза, тако да право нема апсолутан мир, но да се оно развија непрекидним развићем подложеним истим законима унутрашње нужности као и све друге појаве народног активитета. Чак је правио алузију, у првом од својих списа, на теорију већ појављену, о развићу у природним наукама, ма да се ту није устављао, велећи да хоће да се ограничи на историјском човеку и на правном домену.

Меркел је врло добро расветлио ово духовито схватање основаоца историјске школе, а у исто време приметио је реално сродство које постоји између ових идеја Савињијевих и идеја, које су развили од тога доба, са толико праске, Дарвин и његови следбеници у природним наукама.

Идеја развића не разликује се према томе да ли је она постављена од стране природњака или правника. Савињи сматра облике правног живота, што чини предмет његове теорије, као производ развића, у истом смислу као и природњаци кад проучавају облике вегеталног и анималног живота. Све главне црте његове теорије тачно су оне исте које нам поставља модерна теорија развића, кад се она научно расправља. Свуда ова теорија изазива промену, преображај, метаморфозу, а, у исто време, непрекидност и зависност, условна стања, добит за будуће генерације. Свуда она искључује идеју неменљивости, апсолутни почетак, суверени учинак стварања. Све ове црте карактеришу, у истој сфери, развиће у области наука природних и духа. Продужност и добит с генерације на генерацију у томе су две кардиналне тачке.

Код доктрине научника природног права, карактеристична стања сваког доба следеју као слике у дијереми унесене у оквире, невидљивом руком, у низове чисто по вољи удешене. Идеја о оснивању правних непомичних установа одговара у области природних наука, непроменљивости облика органског света. Тако исто, идеји по којој је довољно револуција доста јака па да промени садашњи правни поредак новим створеним редом од сваке руке, одговара теорији старих природњака, по којој су извесне земне револуције морале изазвати појаву нових органских светова. Право није спонтано створење,

социјални, случајни и неодређени покрети; оно је производ историје.¹¹

Ова је теорија истинита; она је само непотпуна, код Савињија, у два правца. Савињи се држи готово искључиво непрекидности, солидарности која веже садашњост с прошлошћу, не разматрајући а нарочито не оцењујући по њиховој правој вредности, нове клице живота, доцније напретке што еволуција развија у будућности. То је најосетнија празнина његовог схватања појава; ми ћемо се доцније вратити на то. Друго остаје у произвољним границама и тиме штети проучавању правног развијања. Он ограничава историкова истраживања у праву на римско право и германско право. Ова скућеност научног истраживања не може оправдати и она је умесно одбачена од стране модерне критике. Ми ћемо посматрати данас укупно целу историју права; и ако ми дамо прво место праву народâ који су достигли поступно највиши ступањ образованости као што је и ред, главни основ наших спекулација, ми не искључујемо и остале. Ми се нећемо освртати ни на право историјских раса. Ми то објашњујемо етнографским студијама тако тачним кад су оне резултат посматрања тачних и довољно многостручних и кад су подвргнуте озбиљној критици. Ми ћемо поунити ова истраживања податцима економне политике, статистике и свих других друштвених наука, које имају непрестано, донекле, додир више мање тесан с правном науком. Само проучавање римског и германског права како је то сматрао Савињи, додајући к томе и француско право, недовољно је да нас упозна са целим покретом правног живота и фактима и законима на основу којих се он развио и мора корачати напред.

Упоредна догматичка и историјска правна студија неће бити никад толико пространа, а позајмице што би их она чинила код других грана друштвених наука неће бити никад сувишне, да би се расправио истински карактер ових факата и закона, а да би се ма с колико тачности утврдиле, са стране тачног познавања прошлости и садашњости, претпоставке које су нама допуштене на будућност.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

¹¹ Merkel. — Ueber den Beruf der Entwicklung in seiner Anwendung auf Recht und Gesellschaft.

ГРАЂА ЗА ПРАВНУ ИСТОРИЈУ

СУЂЕЊЕ У СРБИЈИ ПРЕ ПИСАНИХ ЗАКОНА

№ 2504.

I

Рјешеније

Над Мином, Петром и Миливоем Пештерцима, Гаврилом Дошљаком и Сретеном Милосављевићем из Привора Напе Рудничке, жењенима и људма кућевнима, кои су с убиеним Луком Величковићем, њиовим сељаком, по некима селима у Нап Рудничкој а и Пожешкој више поара учинили, од кои при едној убие Миливое Пештерац и човека едног, по имену Мату Сретовића.

О поарама овима, кое су злочинци гореименовани с убиеним Луком, бившим коловођом њиовим, сви заедно или по неколико њи по на особ чинили, извјешчен је Суд Народни, како из писама његовог сијателства Господара Јована светљејшем Књазу нашем у смотрењу овога предмета писани, која је његова Свјетлост нама послати благоволила, и из писма Суда Напе Рудничке од 30 августа № 532 тако и из сопственог показивања сви пет гореименовани реуза назначеног у испитима њиовим у Суду Народном с њима предузетим; по којима писменима извјестијама и њиовим испитима учинили су они сљедујуће понајвише у пиву состојеће се поаре:

У Нап Рудничкој поарали су 1. у Рожцима *Боку Лубичића* њи четворица Мина, Миливое и Петар Пештерци и погибши Лука; — *Јакова Ђоровића* њи петорица Мина, Миливое, Петар Пештерци, Гаврило Дошљак и погибши Лука; — *Живана Милинковића* њи троица Мина, Гаврило и погибши Лука; — *Јовицу Букановића* њи четворица Мина, Петар, Гаврило и Лука —

и *Луку Говачевића* њи четворица Мина, Миливое, Петар и Сретен.

2. У Прањанима неког *Алимица* њи петорица Мина, Миливое, Петар, Гаврило и погибши Лука; — и *Ђорђа Делека* исти горњи.

3. У Миоковцима *Ивана Никитовића* њи петорица Мина, Миливое, Гаврило, Сретен и Лука. — *Тодора Марковића*, њи петорица, Мина, Петар, Миливое, Гаврило и Лука; — *Марка Жутог* њи тројица Гаврило, Петар и Лука; — и *Андреју Ратковића* Гаврило, Петар и Лука.

4. У Вранићима *Милована Ојанчину* њи шесторица Мина, Петар, Миливое, Гаврило, Сретен и Лука.

5. У Трбушанима *Милоша Божића* њи двојица погибши Лука и његов почивши отац Величко.

6. У Врњчанима *Стевана Илића* њи двојица Петар и погибши Лука и *Аксентија Јовановића* њи двојица Мина и Величко, отац Луке погибшег.

7. У Рапаиловачи *Тодора Маћића* и његова у подруму ортака *Радивоа Маћића* њи петорица Мина, Миливое, Петар, Гаврило и Лука.

8. У Леушићу *Јована Свештеника* њи тројица умерни Величко, Милорад и Ристо, по казивању и сведоџби Мине Пештерца.

9. У Приевору *Данила* неког козу заклали Гаврило и Лука, — *Ђуре* неког јагње заклао погибши Лука. — *Лазара Пештерца* две козе заклао Лука погибши; — *Ранка Кујунџића* заклао јарца Лука погибши. — *Ивана* неког козу заклали Гаврило, Миливое и Лука, — *Петра* неког козу заклали иста тројица Гаврило, Миливое и Лука и *Илиу Петровића* поарали у пиву Гаврило и Лука.

10. У Горјевници, гди се убиство догодило, поаравши *Радована Богосављевића* њи петорица Мина, Миливое, Петар, Гаврило и погибши Лука, понесу пиво кое су му из подрума украли били, о себи у мешинама, но Мата Сретовић сретне и, и последњег од њи Петра Пештерца увати, говорећи му „ти нећеш даље,“ кое кад сви опазе, спусте мешине, и Лука погибши, да би Петра, ког Мато непушћаше, избавио, да ништољ Миливоу брату Петровом рекавши му да убие оног, што задржа Петра, на кое речи Миливое убие Мату и сви се разбегну.

У Наи Пожешкој поарали су:

1. У Видови *Милутина Сандића* њи шесторица Мина, Миливое, Петар, Гаврило, Сретен и Лука. — *Тимотија*

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Јаковљевића њи четворица Мина, Петар, Сретен и погибши Лука, — *Павла Теодоровића* из Врнчана и његовог у подруму ортака *Вилица Врцаловића* из Видове њи четворица Миливоје, Гаврило, Сретен и Лука.

2. У Парменцу *Радисава* њи тројица Гаврило, Сретен и Лука.

3. У Паковраћима *Ружицу*, удовицу Марка Лисечанина поарали су њи четворица Петар, Гаврило, Сретен и Лука, — *Јована Ковачевића* њи тројица, Мина, Миливоје и Сретен, — и *Павла Обрадовића* умерши Величко, Ристо Пештерац и Милорад Драгоевић, по казивању Мине Пештерца.

4. У Међу-вршју *Стевана Пеицу* њи тројица Гаврило, Лука и Сретен.

По казивању горе именовани рсуза све ове поаре, изузимајући само две од њи учињене, состојале су се у пићу, понавнише ракији а гди гди вину, к томе у гди којој овци, вуни, платну, кое су они свагда о себи носили, неупотребљавајући при том коња, осим Луке погибшег, кои е кад што пиће и на коњу своме односно и по томе већи терет однети могао. Но многи од горе именовани поарани људи показали су при Суду своме Пожешком и Рудничком, да им е више пића однешено, него што излази кад би се рачунало, колико они о себи понети могу. По казивању поарани људи у Наи Рудничкој проценио е Суд Наие Рудничке њиову штету која више од 4000 гроша износи. Две пак горе изузете поаре есу Живана у Рожцима овде назначеног под № 1. и Алимпија под № 2. којима су и пара однели, и то првом по његовом казивању 245 а другом до 500 гроша но рсузи именовани за првог говоре, да су му само до 150 гроша однели, а за другог, да е ови 500 гроша сам Лука украо и од њи прекрио, и тек сад, по што се крађама њиовим у траг ушло, да е признао, да е он те новце однео.

Између горе именовани поарани људи изјавио е Јовица Букановић пред Судом Наие Рудничке, да су му 500 гроша у парама однели. Рсузи Приеворски признали су да су овог поарали као што у точки 1-ои и стављено стои, но никако не признају, да су му паре какве однели, до само нешто пића. Кромје овог представили су јошт како пред Судом Наие Рудничке, тако и

Појешке, да су поарали и да и они на преднаведене Приеворске рсузе жале, да су им поаре исте учинили као:

1. *Из Миоковаца*: Никит Илић, Милован Никитовић и Јована удовица Обрадова.

2. *Из Коњевића*: Вулета Радовановић.

3. *Из Коштунића*: Јован Дамњановић.

4. *Из Трбушана*: Паун Бојовић, Јован Ђорђевић и Евта Радивоевић.

5. *Из Љубића*: Ђура Шебек.

6. *Из Паковраћа*: Милован Ђумовић и Ружица Марка Лисечанина за поару неку пре 8 година учињену. Поаре у ови шест места назначеним људма учињене, износе више од 4000 гроша. — Но више именовани рсузи Приеворски при свој употребљеној строгости и каштиговања са штаповима нису признали, да су што од ови поара они учинили, потврђујући непрестано сви согласно, да ништа за њи незнау, и да више од признани и гореназначени поара никакву учинили нису. Поарани пак осим тог обстојателства, што су се при реченим Приеворским рсузима многе поаре нашле, никаква другог доказателства код Суда привести, нити знака каква чим би подозрење свое потврдили, код рсуза наћи, нису могли.

Придаје се овде, да су поменути рсузи Приеворски признали поаре за ове последње четири и више година чинили, и да е све гореназначене признане поаре, као што његово Сјјателство Господар Јован Обреновић у писму свом од 16 августа наводи, Мина Пештерац први открио, и да му е за то Господар Јован обећао да ће он (Мина) од Његове Свјетлости помилован бити; а Рако Величковић брат убиеног Луке, коловође ови рсуза, да е последње године за крађе ове дознао, но премда ни у едној од њи помешан ние био, да и проказати ние тео, претерпјевши тога ради највећу казн; док и Мина на прво питање открио ние.

На последку наводимо, да су неки Приеворци у оно време, кад е Мата Сретовић у Горјевници погинуо (мца марта т. г.), за често именоване рсузе емчили се, како они то убиство учинили нису, као Лазар Пештерац емчио се за браћу своју Мину, Петра и Миливоа, од кои е овај последњи као што е речено, Мату и убио. — Стеван Мијатовић емчио се за Сретена Милосављевића кои при учињеноме убиству ние био, но крађе иначе е

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

с њима чинио, и за остале праве куће емчили су се други главни људи у селу; за кое све, како ти и за оне, што су за рсузе емчили се, емчио се кмет сеоски Ранко Кујунџић.

Сматрајући Суд Народни злочинства пред наведени рсуза, која су они честим поарама чинити осмјелили се, и тим туђе имање праведним трудом себи приобрјетено грабити, и тако обшчества обеспокојавати ни најмање устручавали се нису, а наипаче узимајући у расужденије то обстојателство, што су при едној од горе назначени поара и убиство произвести покусили се само да би, прекривши како ону крађу, у којој су уватили се, и даље по своме обикновенију красти могли, — рјешава, да покрај Луке, бившег коловође њивога кои е достојну за многочислена злочинства његова смртну казн већ примио, и

1. *Миливоје Пештерац*; кои е у 15 горе изложени поара учасник био, и својом руком Мату Сретовића убити покусио се, *из пушака убијен, и тјело његово на коло постављено да буде, на коме до распаденија да остане.*

2. *Гаевило Дошљак*, кои е по собственем његовом признателству у навише поара, сирјеч у 21-ои, и у самои онои, гди е убиство произведено, учествовао; и с њиме

3. *Петар Пештерац*, кои е у 16 поара учествовао, и коег е Мата Сретовић погибши уватио био, и тога ради погинуо, *да се шиба сваки од њи двоице кроз триста момака шест пута на место; и на послетку*

4. *Сретен Милосављевић*, што е у најмање поарама, сирјеч у 10 учасник био, а наипаче што у онои поари, при којој е човек погинуо, ние био, *да се шиба кроз 300 момака три пут на место.*

Мини Пештерцу пак из призренија тога, што е, кад се крађа и друга злочинства по Наи Рудничкои истраживати стала, без велике стеге сва злочинства своја и дружества свог одкрио и показао и што му е тога ради Његово Спјателство Господар Јован онда милостиво опроштеније Његове Свјетлости књаза и Государа нашег обрекао, *да се тјелесна казни опрости; а тако и Раки Величковићу* брату убиеног Луке из призренија тога, што по согласном свију преднаведени рсуза казивању ни у каквој крађи с њима помешан ние био, и што му се за преступление његово, што није крађе брата

свога одао, поред боја том приликом претрпљеног ле-
жање од 14. августа тек. год. с другим Приеворским
рсузима у апсу и гвожђу за *кази вмјенити може*. — При
том да се кромје одређене ове телесне казни из имања
свију горе назначени рсуза, не изузимајући ни Мину,
који е 16 поара учинио, а равно и из имања убиеног
Луке и почив. Величка, Милорада и Ристе — који е крађе
Мина сад показао — све од Мине најпре показане и од
осталог друштва његовог признане поаре људма чрез
њи поаранима и то по казивању и предложењу вели-
чине поаре од поарани људи Суду већ учињеном, или
које ће они, који нису до сад представили, учинити —
наплате тако, да се из имања сваког од ови рсуза част
на њега припадајућа од они поара, у којој е који био,
и наплати; к томе, пошто се све признане поаре овим
начином наплате, да се онда из имања њиова онолико,
колико све крађе њиове изнеле буду, *новчане казни за
касу народњу узме*, у случају пак, ако се сва новчана
ова казн од живог мала и новца њиова узети неби мо-
гла, то оно што недостаје, да се накнади из имања
вишеименовани емаца, којима ће ово казн бити за то,
што нису, ако им рсузлук изложени горе емаца и ние
можда познат био, као што се противно ние могло осве-
дочити, добро мотрили, за кога ће се емчити.

Онима пак, који су поаре њима учињене области
својој представили с жалбом да су ови Приеворски рсузи
по свој прилици учинили и, будући ово доказати нису
могли, нити су и Приеворски рсузи признали, остае, да
и докажу, или кад се како код њи од исти ови рсуза
пронађу, да и свагда, наплатити право имају.

у Крагуевцу. (М. П.) Суд Народни Србски
28 новембра 1831.

№ 2947 од године 1831.

Предстоеће рјешение над рсузима Приеворским од
части потврђуем а од части проиначавам с тим, да ка-
зни за Миливоа Пештерца под № 1., Гаврила Дошљака
под № 2., Петра Пештерца под № 3., и Сретена Мило-
сављевића под № 4., *опредјељене у пуној мери потвр-
ђујем*; а за Мину Пештерца, коме е за то, што е сав
преднаписан рсузлук открио, милост обећана, поопштра-
вам, да *му се иедесет штапа ударе*, кое он за милост

признати мора, што му се за толика злочинства његова живот, кои би му се по правди узети морао, опрашта. — Исто тако и Раки Величковићу коме е сав угурсуз-лук познат био, а Суду га јавити ние тео, да се 50 штапа ударе. А штета поаранима људма нанешена, да се из имања у поарама учествовавши рсуза, тако накнади, да у случају, ако имање једног рсуза не буде довољно, припадајућу му част платити, — други рсузи дужни остају, из свога имања недостатак пошунити, и да надлежним сељанима на вољи остае, те рсузе кад се одпусте, међ собом у сели *триити или не*; у ком последњем случају, надлежној власти предстои, речене рсузе куд на другу страну преселити.

Новчану казн пак, која у овом случају каси народној припада, нека само они плате, кои су се лакоми-слено за ове рсузе емчили.

Дано у Крагуевцу 25. јануара 1832 год.

(М. П.)

Милош Обреновић

КЊАЗ СРБСКИ

саопштио

Павле Маринковић

судски рачуновођа.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ИЗ СТРАНОГ ПРАВОСУЂА

Опорука је пуноважна ако наследник и није наведен у њој својим именом и презименом, али је међу тим тако означен, да га сваки трећи може одмах и лако упознати.

(Принос к тумачењу главе X о тестаменту, или завештању нашега грађанског законика)

Удова Марија М. начини неколико месеца пре своје смрти пред три сведока усмену опоруку, па су та три сведока, саслушана о тој опоруци под заклетвом, једногласно потврдила истинитост те опоруке. Односно наценовања наследника показала су два сведока, да је тестаторка изјавила овако: „целу имовину моју остављам *Ивану*, који би будући јоште млад, могао деце имати;“ — па су оба сведока те речи тако разумела, да је именовала баштиником свога рођака *Ивана*, који је с њом заједно господарио и у истој кући живео. Трећи пак сведок показао је, да је опоручитељица изјавила само ово: „моју имовину остављам њему“ па да се је њему (сведоку) *чинило*, да је опоручитељица хтела тиме означити поменутога *Ивана*.

Обзирући се на ово стање ствари, дигне А., које родбинство са покојницом не беше познато, тужбу противу *Ивана* са захтевом, да суд изрекче: да је опорука удове *Марије* неважећа, те да наступи наследство за њену имовину по закону.

Први суд у *Пазину* пресуди, да се тужитељица одбије од тражења.

»Разлози: Тужитељица тражи, да се неваљаном прогласи усмена опорука, по којој је наследник удове *Марије* М. — тужени *Иван* са разлога, што покојница у тој опоруци није именовала никакве извесне особе за свога наследника. — § 564 грађ. зак. одређује, да опоручитељ има сâм именовати наследника, али не одређује, да га

има назначити *именом и презименом*; исто тако не може се из § 565 грађ. зак. изводити, да се наследник управо мора *именом* означити; тај параграф тражи једино, да опоручитељ изјави вољу јасно, не пуким потврђењем учињена му предлога, да је изјави промишљено, без силе и без битне блудње. Довољно је, дакле, ако опоручитељ именујући наследника прецизира своју вољу само таквим знацима, који, узев их уједно и обзиром на све околности, искључују сваку сумњу о особи на наследство позваног. Оба још живућа сведока — трећи је умро — изјавише сагласно, да је оставитељица удова Марија М. изјавила, да оставља своју имовину Ивану, који нема деце, ну који би је још добити могао будући је још млад; па да они (оба сведока) као такођер и трећи сведок нису нимало ни једнога часа о том сумњали, да је наследником именован тужени, који је са њом заједно господарио и живео. Оба та сведока изјавише даље, да је опоручитељица још и то изјавила: „коме другом да оставим мој иметак него Ивану, који ме је увек неговао, те ми у свакој нужди у помоћи био.“— Један сведок вели, да је удова Марија тако говорила, док је опоруку правила, а други да је оваку изјаву чуо из њених уста пре и после изјављене опоруке. Исказом пак осталих сведока доказано је, да је тужени одста неговао своју сваст особито у болести око ње настојао, свим што је требало, хранно и у опште поштовао и љубио како доликује правоме рођаку. Осим туженога, нема међу рођацима Марије М. ниједнога, на кога би се дала применити обележја по покојници истакнута, јер Иван Н. отац туженога нити је млад, нити без деце, а односно некога трећега Ивана Н. приговара се и побија се, да би га Марија М. икада познала, и да би био без деце за време учињене опоруке. Узалуд се дакле тужитељица труди, да пронађе друге особе, на које би се могла применити она својства, што их мора имати опоручитељицом постављени наследник, да тим доведе у сумњу особу именованог наследника. Трећи у ванпарничном поступку саслушани, сада већ преминули сведок, није потврдио, да именовани наследник није данашњи тужени, него напротив изјављује, да му се чини, да је Марија М. хтела иметак свој оставити туженоме, што се потпуно слаже са казивањем оба гореименована сведока. Пошто дакле нема сумње, да је опоручи-

тељица данашњег туженог средством именованих својства и знакова, који се управо у његовој особи потпуно испуњују, означила својим наследником, пошто није могуће, да се је у опоруци мислио ко други, а не тужени поставити за наследника, морала се је тужба одбити.“

По незадовољству тужитељице ц. кр. виши суд у *Трсту* пресудом својом од 20 септембра 1878 год. преиначио је пресуду првога суда, и захтеву тужбе потпуно задовољио са *разлога*: што без именовања наследника нема опоруке (§ § 552 и 553 грађ. зак.); што се усмена опорука мора начинити у присуству три сведока, и да се таква усмена последња одредба мора кад год то захтева особа, имајући за то интереса, под заклетвом објављеним казивањем сва три сведока, ако се сва три могу саслушати, потврдити (§ § 585 и 586 грађ. зак.); што су сва три сведока последње наредбе удове Марије М., гласом записника од 27 августа 1875 год., саслушана; што је како казују два од ових сведока, опоручитељица изјавила: „имовину моју остављам њему“ а није рекла кому; што опоручитељ до душе не мора именованом означити особу, коју жели за свога наследника поставити, него је довољно, ако је такозначи, да се може од сваке друге разликовати; што су два сведока изјавила своје уверење, да је опоручитељица мислила под оном особом данашњег туженога, а и трећи сведок навео, да му се је чинило, да је опоручитељица хтела свој иметак оставити туженоме, па је то течајем парнице и другим околностима настојало се утврдити, ну уважив с друге стране, да постоји утврђена чињеница, да казивања ова три сведока нису сагласна о битној потребици код именовања наследника, које има бити таково, да се особа наследника јаснозначи (§ 565 грађ. зак.) и да се може без сумње разликовати од сваке друге особе; уважив, да се у оскудици битне потребицине опорука мора прогласити неваљалом (§ 604 грађ. зак.), то је захтев тужитељице оправдан, па му се мора задовољити.

Ну највиши суд *бечки* уважив жалбу туженога одлуком својом од 28 маја 1879 год. Бр. 5052 преиначио осуду другог суда, а потврди ону првога.

Разлози: Основно је начело установа уређујућих наследство, да се унутар граница законом постављених

Воља оставитеља, што могуће потпуније изврши (§ 558 грађ. зак.). Из последње усмене одредбе покојне удове Марије М. јасно и несумњиво се види, да је намеравала свој иметак оставити другој особи, а не данашњој тужитељици, која није нити *нуждна* наследница, и пошто нико други није на темељу опорукe узтражио оставину, то уважив само ове околности види се већ, да тумачење опорукe првога суда боље одговара вољи опоручитељице, него оно другога суда. Закон, који доказом § 571 грађ. зак. признаје ваљаном и онакову опоруку, у којој је погрешно назван наследник претпоставив, да се открије блудња и нађе права воља опоручитеља, закон дакле не тражи да се наследник означи својим именом или презименом но и таквим начином, да је именована особа за свакога, чим је чује споменути, индивидуализована. Међу тим воља оставитељева доста је тачно исказана да не може сумњати о особи наследника онај, који је позван, уважив све те околности, да је тумачи (§ § 564 и 566 грађ. зак.), и ако је код усмене опорукe опоручитељ властитим речима тако означио особу наследника, да су сведоци по све сигурни односно идентитета особе те могу о оном, што је усмено одређено, пред судцем дати сведочанство. Из сагласна казивања поменути два сведока јасно је, да је опоручитељица тачно изјавила, да цели свој иметак оставља Ивану, који нема деце, али, јер је млад, могао би је још имати; види се из казивања тих и других сведока, да је покојница са данашњим тужеником званим Иван, који нема деце, живела у заједничком господарству, да ју је он непрестано и љубезно неговао, а не види се, да би други, код којих се стичу иста обележја, икада покојници више саучешћа показали или јој се приближили били, јер један рођак њеног покојног супруга, које му је такођер име Иван, живи у *Виџенти*, али опоручитељица није ни знала за њ, нити га је познавала. Најпосле потврђују горепоменути два сведока, да је опоручитељица пред једним пре и после начињене опорукe, а пред другим оном приликом кад је опоруку правила, изјавила, да намерава Ивану, који ју је неговао и подупирао оставити своју имовину. Одатле бива пак јасно, да су оба сведока опоручна морала стећи уверење и да су га заиста имали, да је тужени покојницом постављени наследник. Ове наводе, који би по § 586 грађ. зак.

били довољни доказ, нити су модифицирали нити ослабили наводи трећег сведока, који се није могао саслушати, јер је међу тим умро, јер његово површно обављено саслушање не стоји у битном противречију са казивањем остале двојице. Тај последњи сведок не тврди, да је опоручитељица поставила другог наследника, почем се не сећа имена Иван, ипак је и тај сведок ценио, да је опоручитељица речју „њему“ хтела назначити данашњег туженога као наследника. Са ових разлога морала се је пресуда првога суда потврдити. (*Мјесећник* 1879 год. стр. 417).

Ст. Максимовић.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ИЗ СУДНИЦЕ

— — —

XIV

Увреда умрлих предака Краљевих по нашем закону није кажњива; но ако се њоме вређају или омаловажавају живи потомци умрлога, онда је она кажњива по § 91. б. I одељ. крив. зак.

(Одлука опште седн. Касап. Сула)

Андреја Милошевић, тежак из Суботице, оптужен је Ћупријском првостепеном суду, што је 1 фебруара ове год. нанео увреду родитељу Његовога Величанства Краља, блаженопочившем Краљу Милану, и тиме учинио кривицу кажњиву по § 91. б. крив. зак.

Првостепенни суд је нашао да инкриминисани изрази, због којих је Андреја оптужен, садрже дело увреде Његовога Величанства блаженопочившег Краља Милана, кажњиво по § 91. б. II одељ. крив. зак., па је пресудом од 21 априла 1901 год., Бр. 9520, оптуженог Андреју осудио на једну годину дана затвора.

По незадовољству државног тужиоца и браниоца оптуженога Апелациони Суд је нашао, да горња пресуда одговара закону, само да је суд погрешно, што је узео, да овде стоји дело увреде нанете Његовом Величанству блаженопочившем Краљу Милану, родитељу владајућег Краља. већ је требао узети да овде стоји дело увреде претка Његовога Величанства владајућег Краља у правој линији, које се казни по II одељ. § 91. б. крив. зак., пошто је блаженопочивши Краљ Милан преминуо, и према томе њему лично не може се нанети увреда — у чему Апелациони Суд исправља пресуду првостепеног суда. Сем тога Апелациони Суд је нашао да је оптужени Андреја на благу казну осуђен, па је пресудом од 4 маја ове год., Бр. 1797, првостепену пресуду преиначио и оптуженог Андреју осудио на две године дана затвора.

Касациони Суд примедбама свога I одељења од 2 јуна тек. год., Бр. 4894, поништио је пресуду Апелационог Суда са ових разлога:

»Апелациони Суд је погрешно разумео II алинеју § 91. б. крив. зак., кад је узео да овде стоји кажњиво дело увреде претка Његовога Величанства Краља, јер ова одредба законска претпоставља увреду предака, који су у животу, пошто се увреда по самоме значају своје може нанети само лицу, које је у животу; па како је Његово Величанство Краљ Милан, на кога су инкриминисани изрази упућени, умро, то онда овде не може бити говора о кажњивој увреди предака.

Али и ако то тако у принципу стоји, опет се може узети и увреда умрлога за кажњиву, ако се та увреда може однети и на живе потомке умрлога, тј. ако се том увредом вређају или омаловавају и потомци умрлога.

Према томе Апелациони Суд има да оцени да ли у томе, што је оптужени изговорио инкриминисане изразе за умрлог Владаоцевог оца, стоји дело увреде за владајућег Краља, које би се казнило по I одељ. § 91. б. крив. зак., па онда пресуду да изрече.⁶

Но Апелациони Суд 7 јуна тек. год., Бр. 2282, дао је следеће противразлоге:

»Примедбе I одељења Касац. Суда од 2 јуна 1901 године, Бр. 4891, учињене на пресуду овога суда од 4 маја 1901 год., Бр. 1797, која је донета по оптужењу Андреје Милошевића, из Суботице, због дела из § 91. б. крив. зак., Апелациони Суд не може усвојити како из разлога изнетих у поменутој својој пресуди, тако и с тога, што је у § 91. б. крив. зак. изречно предвиђено, да ће се казнити и увреде »у опште наспрам предака.« Према томе, а нарочито из израза »у опште« не може се извести, да ова законска одредба претпоставља увреду предака који су у животу, као што узима Касациони Суд, већ се има узети да је законодавац имао разлога, да код ових дела као дела *sui generis* одступи од тога, да се увреда може нанети само лицу, које је у животу.

Кад би се усвојило мишљење Касац. Суда, онда се у случајевима, кад увреде нанесене умрлом владаоцу не садрже увреду за владајућег Краља, не би могао нико казнити, те би злоупотребама била широм отворена врата, из чега би изишло, да законодавац није дао заштите ни заслугама ни успомени умрлих владалаца као предака владајућег Краља, а да је такву намеру законодавац имао не може се ни замислити, јер би то ишло на уштрб угледа и важности владајућег Краља.⁶

Општа седница Касационог Суда 12 јуна 1901 год., Бр. 5425, одбацила је противразлоге Апел. Суда, а усвојила примедбе свога I одељења.

XV

Тумачење IV алинеје чл. 39. Устава земаљског

(Одлука одељења Касац. Суда).

С. Љубичановић, трг. из Ћуприје, тужио је суду П. Божића, председника и Свет. Илића, члана суда општине Ћупријске, што су на дан 13 маја 1901 год., силом свога положаја и власти, принудили извесне људе, те су ови своју стоку, која је тога дана на утрини општинској на паши била, утерали у његово имање, и на тај му начин уништили сав усев — јечам, који је на његовом имању постојао, па је на основу IV алинеје члана 39. Устава земаљског молио суд, да за ова дела — поништај туђих ствари и злоупотребу своје власти — оптужене осуди на казну, а поред тога да му накнаде учињену штету у 600 дин. и у име трошка плате 60 динара.

Првостепени Ћупријски суд решењем од 19 маја 1901 год. Бр. 11.453, одбацио је тужбу тужиочеву као ненадлежној власти истражној поднету са ових разлога:

„По чл. 2. зак. о истр. властима од 27 априла 1893 год. и § 19. крив. пост. за ислеђење злочинстава и преступљења надлежне су полиц. власти и судови, а у колико полиц. власти нису у стварној могућности да одмах по извршеном делу предузму потребно ислеђење, то по § 20. ист. пост. надлежни су и општ. кметови, ну ови само дотле док полиц. власт ислеђење сама не предузме. Према овоме злочинства и преступљења у главном могу ислеђивати полицијске и судске власти.

Надлежност судске власти за извиђање злочинства и преступљења предвиђена је у II одељ. § 6. крив. пост., према коме законском пропису ислеђење злочинства и преступљења предузимаће судови само онда, кад би се такво дело пред самим судом догодило или појавило, а извиђање свију осталих дела ове врсте, према I одељ. § 6. крив. пост., иде у надлежност полицијских власти.

Међу тим за ислеђивање извесних дела, злочинства и преступљења чиновника у званичној дужности учињених, с обзиром на природу тих дела, одређено је било у одредбама §§ 48. и 56. зак. о чинов. грађ. реда, нарочито на који ће се начин ислеђивати, а § 66. зак. о чинов. грађ. реда још и то, да суд противу чиновника ни грађанску ни кривичну тужбу не може примити докле надлежни министар не одобри да се тај чиновник за овакво дело може судити. Дакле, ислеђивање ових дела одузето је и од полицијске и од судске власти и дато нарочитим комисијама на основу § 48. ист. зак. састављеним, а само суђење тих дела зависило је од одобрења надлежног министра.

Али оба ова наређења ступањем у живот Устава земаљског од 6 априла тек. год. потрвена су прописом IV алинеје чл. 39., јер по овом пропису сваки грађанин има права непосредно и без ичијег одобрења тужити суду државне чиновнике и органе самоуправне власти, ако су они у своме службеном раду повредили права његова, према чему и за ислеђивање ових дела важи одредба § 6. крив. пост. да су и за ислеђење ових дела надлежне власти, које су надлежне за ислеђење приватних злочинстава.

Према свему томе и кад се из тужбе прив. тужиоца Станоја види, да он именоване часнике општ. суда тужи за дела учињена у званичној дужности, која се нису догодила, нити појавила пред самим судом, онда је и тужба његова суду овом ненадлежно поднета, па се с тога као таква има одбацити.⁶⁶

На горње решење првостепеног суда изјавио је жалбу прив. тужилац по чијој је жалби Касац. Суд размотрио акта овога оптужења и нашао да је решење судско на закону основано и с тога је исто, својим решењем од 3 августа 1901 год. Бр. 5209, оснажио а жалбу одбацио.

XVI

Отежавна околност из тач. 4. § 65. крив. зак. у злочину или преступу према жени не узима се у обзир

(Одлука III одељења Касац. Суда)

Тужбом државног тужиоца оптужен је Сима Страиновић, теж. из Гладне, што је злостављао своју жену повредивши је тешко, те је она од злоставе после неколико дана и умрла, а тиме учинио кривицу из § 160. т. 1. крив. зак. у вези § 161. истог зак.

Ђупријски првостепени суд нашао је, да стоји дело из § 161. у вези са 160. II одељ. крив. зак., да има доказа да је оптужени ово дело извршио и да од олакшавних околности има признање и добро владање, а од отежавних ни једну, па је с тога пресудом од 27 маја 1900 год., Бр. 12.477, опт. Симу осудио на 2 године робије у лакој окову.

Апелациони Суд је изменио квалификацију дела и нашао да овде стоји дело из § 156. II одељ. крив. зак., и да се оптуженом Сими по овом законском пропису има казна да одмери, па је, налазећи да је у осталом првостепена пресуда на закону основана, опт. Симу пресудом од 21 августа 1900 год., Бр. 3114, осудио на 2 године дана затвора.

Касациони Суд решењем III одељења од 15 септембра 1900 год., Бр. 7579, оснажио је Апелациону пресуду.

Отежавна околност из тач. 4. § 65. крив. зак. у злочину или преступу према жени узима се у обзир

(Одлука I одељења Касац. Суда)

Тужбом државнога тужиоца оптужен је Ђупријском првостепеном суду Стојан Милошевић, тежак из Батинца, што је на својој појати заподену свађу са својом женом, па је свалио на дрвљаник и у намери да је закоље ударио је ножем у врат испод десне вилице, но она се отела и почела бежати, али је Стојан стигао и ушмице сикиром ударио по глави, од кога је ударца онесвешћена пала, и тада ју је он ножем бр по снази, после чега је она живела још неколико сати, па по том умрла. Државни тужилац тражио је да се оптужени за ово дело казни по § 155. кривичнога закона.

Суд је нашао да постоји дело хотимичног убиства без предумишљаја, кажњиво по § 156., I одељ. крив. зак.; да оптужени од олакшавних околности има признање и добро владање, а од *отежавних околности из тач. 4. § 65. крив. зак., што је овим злочинством погазио више дужности као муж према жени, за коју је позван да је штити и чува*, па је пресудом од 26 фебруара 1901 год., Бр. 5506, опт. Стојана осудио на двадесетогодишњу робију у тешком окову.

Ова је пресуда одобрена пресудом Апелац. Суда од 9 марта 1901 год., Бр. 1003, која је опет оснажена решењом I одељења Касац. Суда од 7 априла 1901 год., Бр. 3074.

Саопштио све

Мих. М. Радивојевић

† АЋИМ ЧУМИЋ

Ретка је појава у политичком животу једног народа, да човек од велике спреме и државничке способности, код кога се све те особине истакну и добију признат, заслужен глас, и кад се он попне на највише државничко место, на крму државне управе, да се услед доцнијих недаћа и тепокоћа повуче из ових првих редова и да напусти са свим учешће у јавним државним пословима, као што је био случај са преминулим *Аћимом Чумићем*.

Ово се може и да објаснити само личним особинама овога ретког и по памети и по карактеру узвишеног покојника. Чумић као мудар државник и велики патриота оценио је са свим правилно наш политички државни живот. Увидео је све мане и несталности његове. Ценећи и људе и политичке прилике, он је дошао до уверења, да се свима нашим недаћама у политичком животу не може стати на пут од једанпут, но да би се наш политичко-унутрашњи живот упутио правилним својим током, да ту треба радити на културном подизању политичког образовања. Он је знао да је овај пут врло дуг и спор, али је био и уверен, да се само тим путем може стварно помоћи и земљи и народу.

Његово се предвиђање показало као тачно. Од како се Чумић повукао са поља активнога политичког рада, догађаји, који су се ређали у политичкој нашој историји, још су га јаче утврдили у одлуци његовој. Колико је спремних људи, државника и патриота заробљено и уништено, који су покушали да унесу сву своју снагу, све своје силе и напоре, да би само наш политички унутрашњи живот упутили правилним његовим током. Овим извесно да је учињена нека тековина, али не и у сразмери поднесених жртава.

Чумић повлачећи се са поља активнога политичког рада, он је био у пуном уверењу да на томе пољу оставља доста радника, а са своје стране хтео им је помоћи, својим врлим духом, разуме се оним, политичким радницима, којима је лежала на срцу срећа и будућност земље и код којих себичност није играла надмоћну улогу, већ широки погледи и патриотско пожртвовање за опште добро, и створио је себи поље занимања достојно његове величине и у културним питањима нашег народа показао је знатне резултате.

Ценећи достојно необичне особине духа покојникова и уважавајући његове велике заслуге за отаџбину, Влада Његовога Величанства решила је и сахранила његово тело о трошку државном на свечан начин.

Покојни Чумић рођен је 1836 год. у Трепњевцима. Основну школу, гимназију и ондашњи лицеј учио је у Србији, а по томе продужио је изучавање правних наука на хајделбершком универзитету.

Године 1862 ступио је у државну службу; 1865 постављен је за професора Велике Школе. У пролеће 1871, пошто је пре овога био неко време председник општине вароши Београда, постао је јавни правозаступник у Београду. Као одличан правник, а природом обдарен беседничким даром, стекао је себи великог гласа на пољу адвокатске професије. Чумић је имао тако велике особине духа и срца да сви они који су га слушали сећаће се увек тога. Његов је дух био елегантан, гибак и префињен; изрази су му били јасни, коректни, изабрани и духовити; држање достојно поштовања и чврсто.

Врло је редак случај да се све тако одличне особине скупе и стеку као што их је Чумић у себи имао, врлине говорничке, благост и силу, јасноћу и краткоћу, метод и јединство. Имао је понашање и такт изредан, изредну финоћу у идејама и изразима.

Једном речи Чумић је као адвокат чинио част овоме реду, с поштовањем код њега је била негована врлина несебичности, и она је имала своју клицу у његовом срцу, која је давала отпор свима ветровима и свуда је излазио као победилац, јер никад њоме није био окужен.

1873 постао је министар унутрашњих послова. При крају 1874 постао је председник Министарства. 1875 дао је оставку на председништво Министарског Савета,

и 1. априла исте године постао је члан Касационога Суда и остао је до марта 1878.

Услед познате Тополске афере био је осуђен на смрт, но помилован. 1884 постављен је за државног комисара у Паризу при друштву за грађење српских државних железница, а 1890 стављен је у пензију.

Кад је установљен Сенат Његово Величанство Краљ поставио га је за члана сената.

Овакав човек ма под какву заставу дошао, он јој чини част. Слава успомени његовој: политичкој, где су његове мисли биле искрене; адвокатској са његове несебичности; ученом правнику и великом говорнику.

Мир пепелу и слава успомени пок. Аћима Чумића.

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Dr. Voislav Marincovitch. — *De la discrimination de revenus* Paris, 1901.

Питање о дискриминацији прихода с погледом на пореско оптерећење није старо. Оно се није ни могло појавити пре него што су дубоке политичке промене с краја XVIII и почетка XIX века допустиле, да се појам о порезу потпуније развије, а с тим упоредо и да се пор. терет равномерније распореди међу обавезнике. Али није било довољно само поставити принцип о равномерном оптерећењу, ваљало га је и привести у дело; а у томе се наишло одмах на велике тешкоће. Није лако постигнути, ма и приближно, равномерност у пор. оптерећењу. Јер, и ако би се постигла потпуна тачност у одређивању прихода обавезникова, што је ретко кад могућно, приходи се разликују између себе и квалитативно и квантитативно, те не би био праведан онај порез при чијем би се распореду обзирало једино на величину прихода. Г. Маринковић нам износи у својој књизи све тешкоће на које се наилази, кад се хоће при распореду пореза да обрати пажња и на квалитет прихода. Те тешкоће долазе најпре отуда, што има прихода у чиј састав улази и један део капитала. Ако се, у овом случају, при распореду пореза не би водило рачуна и о саставу прихода, смањивао би се поступно капитал пор. обавезника, а то сваки порез мора да избегава. Међу тим, у пракци је врло тешко, често немогућно, одредити којим делом улази капитал у састав оваквог пор. објекта. А и међу самим приходима постоје велике разлике у пор. способности. Приход је у главном производ или рада или капитала. Нема сумње да прве треба јаче поштедети но друге. Приход је од рада привремен, несигуран; сваког часа може да га нестане, а уз то, потпуно апсорбира онога који га има. Међу тим, приход од капитала је сталан, сигуран и оставља слободна времена ономе који га има, да и на други начин, својим радом, што заслужи. Али је врло тешко одредити у којој мери

Треба једне приходе јаче оптеретити но друге. Та је тешкоћа у толико већа, што су приходи понајчешће производ и капитала и рада заједно. Писац износи те тешкоће, на начин који му може послужити на част, и критички испитује све случајеве дискриминације.

Кад бисмо се хтели и даље упуштати у излагање интересног и компликованог питања о дискриминацији, требало би нам много више простора, но што га имамо на расположењу у овом кратком прегледу. С тога упућујемо читаоце да прочитају само дело, које заслужује сваку пажњу. А да би се њим могла користити и шира публика, писац би добро учинио да изда и српски превод. Наша је књижевност и онако сиромашна делима ове врсте, а, уз то, наш пор. систем тако је наказно изведен с погледом на дискриминацију, да расправа овога тако важног питања неће бити на одмет нашим законодавцима.

Др. М. А. Н.

Привредни Гласник, службени лист Министарства Народне Привреде. Година I. Свеска за јуни. 1901. — Одговорни уредник, *Милутин М. Савић*, начелник шумарског одељења.

Службени листови ушли су код нас у моду. Мало које Министарство да нема по један или више својих листова. Ако се овако продужи, свако ће надлештво имати свој лист, који истина неће подмиривати никакву потребу читалачке публике, али ће бити од користи онима који се налазе у редакцијама или око њих.

Најновији број „Привредног Гласника“ врло је zgodан да прикажемо широј читалачкој публици један примерак тих службених листова. Овај се број, као и сви остали, дели на службени и неслужбени део. У првome су изнесени махом податци (укази, претписи, одликовања итд.), који лицима којих се то тиче долазе и иначе до руку, а који остали свет слабо интересују. Од неслужбеног дела и било би неке користи, кад се лист не би овако једнострано уређивао, као што се сад уређује. У садашњем „Привредном Гласнику“, у коме је реч само о шумама, шумарским фондовима и шумарским одељењима, није заступљен целокупни привредни развитак земље.

Овим би се службеним листовима још и могло прогледати кроз прсте, кад би се издржавали од добровољне претплате као и други листови. Онда би сами претплатници били криви што издржавају листове који им нису потребни. Могло би се допустити и да се издају о државном трошку. Онда би бар министар био

одговоран што рђаво употребљава државни новац. Али кад се ти листови по скупе паре намећу нижем административном особљу, те се силом издржавају, онда према њима не треба имати никаква призрења. Чиновници плаћају много већи порез но сви остали редови грађанства, па није право да им се стварају још и нови намети. Осим тога, бар сад, кад се хоће да чине озбиљне уштеде у буџету, ваља стати на пут дуплим платама. А очигледно је да се ти службени листови и издају поглавито у циљу, да поједине личности имају крај својих редовних плата и друге, као службено особље редакције, а, уз то, и додатке за радове чију вредност нико не контролише. И што је у том случају најгоре, те нове плате и додатци добијају се од претплате коју нижи чиновници морају да положи, те се тако узима од сиромашнијих, да би само они много боље ситуирани имали „преко хлеба и погаче.“ А то није право.

Финансијски Преглед, лист за финансијска знања и финансијску службу. (Орган Министарства Финансија). Година трећа — књига девета. Уредник С. Р. Кукић. 1901.

За „Финансијски Преглед“ не може се рећи да је без вредности. У њему има и добрих оригиналних радова, којима се само за развученост може по неки пут пребацити, и изврских превода добро изабраних дела из стране литературе. Али се и „Финансијском Прегледу,“ као и свима другим службеним листовима мора пребацити за начин на који се прибављају претплатници. Нека се остави да се лист издржава од добровољне претплате, или, ако то није довољно, нека се стави само у буџет расхода потребна сума за издржавање листа, а држава и треба да потпомаже добре стручне листове, као што је „Фин. Преглед,“ па ће се мало по мало створити читалачка публика, коју предмет интересује а која за своје интелектуално усавршавање неће жалити неколико динара годишње. А овако се за лист интересују само они који на њему раде, а претплатници, којима је примање наметнуто, гледају само како ће га се отрести.

Др. М. А. Н.

Essai d' une psychologie politique du peuple anglais au XIX-e siècle, par Emile Boutmy. Paris 1901.

Г. Бутми сматра да само једна околност одређује карактер народа! То је средина у којој народ живи. Раса је за њега једино преисторијски производ природних сила које делују у времену док се прве идеје и први осећаји једнога народа нису учвр-

стале и испојиле у каквом документу вредном пажње. Тако, и Енглези за своју вредноћу, енергију и предузимљивост имају да захвале једино утицају средине у којој живе. Живећи у земљи, где ни летње врућине ни зимске хладноће нису претеране, Енглези су могли да проводе доста времена ван куће, а то није могло остати без благотворног утицаја на развитак народног карактера.

„Енглез воли напор ради намора.“ Он се не обзире увек на резултат. Отуда долази, да енглески народ не осећа ону јаку потребу да се подвргне разним властима у земљи (законодавној, судској, извршној), као што то осећају други народи. Писац наводи више примера из историје који сведоче, како се Енглез труди да задовољи и своје и друштвене потребе сам, избегавајући свако мешање власти. То је најважнија црта енглескога народа и по њој се не одваја од својих континенталних суседа.

Овде није место да испитујемо, да ли је утицај средине довољно јак, да сам за себе одређује карактер једнога народа, и да ли и раса не носи у себи, ма и у ембриону, главне одлике народнога карактера. Имао г. Бутми у томе право или не, његова је књига пуна интересних опазака, те може с разлогом да се препоручи читаоцима.

М. Н.

Todd (A.) — Le gouvernement parlementaire de l'Angleterre. Traduit de l'éditio anglaise, revue par Spencer Walpole. Avec une préface de Casimir-Périer, ancien Président de la République française 1900. Deux volumes in — 18 brochés.

Ово дело чини саставни део националне библиотеке јавног права.

Није потребно хвале ово класично дело Тодд-а. Казимир Перије, у своме предговору који је ставио на челу дела, означио је значај предузетог задатка. „Упоредно законодавство, нарочито кад је реч о основним установама држава, мора да умножава њина истраживања и њине примере; ја честитам писцима ових низова превода да су то разумели и схватили. Имајући на уму само осећај дужности, они нису стукнули пред тако тешким задатком.“ Такво ласкаво одобравање, с надлежне стране о ваљаности овог дела, заслужује више но да се препоручи ово дело пажњи наших читалаца.

Ово вреди нарочито код нас где су питања о основним установама државе тако нерашчишћена да би одиста код нас превод овог дела врло радо видели, јер на примерима код других народа

умножило би се наше знање, а тиме би се добило у правилнијем решавању и схватању наших парламентарних питања.

Ashley (W—G.), Professeur d'histoire économique à Harssard University. — Histoire et doctrines économiques de l'Angleterre. Traduite sur la 3-e édition anglaise, revue par l'auteur, par P. Bondvis et S. Bouyssy. 1900. Deux volumes in 8 brochés.

Дело је ово историјско првог реда, класично у Енглеској. Прва свеска посвећена је економској студији о господарском систему, сеоској заједници, о занатским и трговинским удружењима. Ми наводимо само главније одељке ове историје: порекло господарског система; умножавање броја слободних закупника; замена кулука новцем; економски карактер опште заједнице сеоске; почетци економног система заснованог на новцу; удружења занатска, њихова унутрашња организација; њина економска улога; међународна трговина; скакање берзанских цена и антро. Други део проучавању економских теорија и законодавства ове периоде: канонске доктрине, Св. Тома Д' Аквин, теорија правичног заузећа, зелењаштва; теорија о монети, трговинско право. Ово ће бити део најоригиналнији.

Свеска друга посвећена је развијању и опадању градског система и занатских друштава; пореклу велике индустрије са почетком вунене индустрије и развијање трговинске класе; земљорадничкој револуцији која измењује економске и друштвене услове енглеског живота. У другом делу ове свеске писац је изложио економске теорије средњег века а поглавито економске доктрине канонског права: доктрину, интереса, ренте, друштва; зајмове поморске, троструки уговор итд. Ово је врло оригиналан део овог дела и овом студијом мењају се основно савремене идеје у овој материји.

Свакој глави претходи назначење извора и довољна библиографија, те чини тиме ово дело потребним историцима и економистима. Ово француско издање није само прост превод 3-ег издања енглеског; неке су партије измењене и допуњене; библиографија је са свим савремена.

Општина. Прва књига. Закон о општинама од 1839 до 1898 год. 1901 од Аце Миловановића, цена 2.50 дин.

Садржај је ове књиге овај: Предговор пишчев; Један поглед на раније и данашње законе о општинама; Каква да буде орга-

вивација општине наше у будућности? Ово је доведе увод пишчев а за тим долази:

Данашњи закон о општинама; — Ранији закони о општинама; — Законодавство од 1839—1898. По хронолошком реду 1835—1898 год.: — Закони о којима је дато помена у овој књизи.

Општина. Трећа књига; други део: Општинске финансије — Општинске трошарине — цена 3 дин., од Аце Миловановића.

Садржај: Реч две унапред. Општинске финансије; Трошарина општине београдске; Трошарина општине нишке; Трошарина општине крагујевачке; Упоредни преглед трошаринских тарифа; Закон о варошкој трошарини; О јевтинијем снабдевању вароши са животним намирницама; Статистички преглед.

Књиге се могу добити само код писца: „Хотел Национал.“ Београд.

Попис становништва и домаће стоке у Краљевини Србији 1900 — средио г. Богољуб Јовановић, управник државне статистике. Београд. Државна Штампарија. — Цена 3·50 дин. брошир.

Овај попис који је извршен 31. децембра 1900 год., трећи је од како важи *Закон о попису становништва и домаће стоке*. Из увода г. Јовановићевог ми видимо само неке податке. Читалац који би се хтео озбиљно позабавити овим предметом наћи ће то у самом делу.

Површина целе земље износи 48.302·6 квадратних километара. На једну општину долази просечно по 61 квадратни километар. Од целога фактичког становништва долази просечно на једну општину 3149 становника. Општина је било варошких 80, сеоских 712. Кућа за становање 385.960. Просечан број становника у једној кући по варошима постепено расте, а по селима напротив опада. Број становништва увећао се у периоди 1890—1900 са 349.618.

Код домаће стоке у опште показао је попис мало опадање. У главном прираштај стоке врло је мали, и далеко изостаје иза прираштаја становништва. Укупан број домаће стоке (коња, говеда, бивола, магараца, мазги, свиња, оваца и коза) износи 5,511.429. Укупан број кошница износи 172.400.

Ово су претходни резултати последњег пописа становништва и домаће стоке; главни резултати због сређивања пописних пода-

остаје за доцније, јер пошиски материјал није на одређено време послат од надзорне власти и варошких општина и због недовољности средстава одређених на овај циљ као што г. Јовановић вели у своме уводу, те су и ови претходни резултати задржати и нису штампани раније.

Стручност и вредноћа г. Богољуба Јовановића заслужује да се овде помене, јер је овај рад зналачки израђен.

Frank (L.). — La femme—avocat. 1901. Дело је ово врло брижљиво израђено и изредно документовано.

С коришћу се може читати, било да га чита читалац који припада правничком свету а занима се питањем о женама адвокатима, било да се интересује за феминистичка питања, или најпосле да се интересује проблемом једнакости и друштвеним поретком који су на дневном реду.

Писац тражи да се овај проблем реши „природно,“ али мора се признати, да ово природно решење не долази само од себе у нашем модерном законодавству.

С тога је писац трудио се да постави легитимност и правичност задатка као одушевљени бранилац ове идеје. Он нам износи у овоме своме делу потпуно стање овог питања, како данас стоји, износи нам примере где и у којим земљама допуштено је жени да буде адвокат као : у Румунији, Чили, Канади, Јапану, Финланду, Норвешкој, Шведској, у кантонима швајцарским Апенцелу и Цриху, у Индији, у Здруженим Државама, у Француској и Новом Селанду, док у Белгији, Италији и другим неким земљама, с погледом на стање „феминистичког питања“ женама ово право није признато; он брижљиво проучава у свима појединостима изнесене разлоге било с гледишта правног било друштвеног.

Laband (P.), professeur à l'Université de Strasbourg. — Le Droit public de l'Empire allemand, avec une préface de F. Larnaudee, professeur de droit public général à la faculté de droit de Paris. Edition française revue et mise au courant de la dernière législation par l'auteur. 1900.

Јавно право Немачког Царства, од Пола Лабанда професора на Страсбуршком универзитету, врло је ваљано дело, а по свој прилици и најнаучније израђено међу делима ове врсте која су се појавила последњих година у правној немачкој науци.

Прва свеска говори о стварању Немачког Царства; о опредељају правне природе царства, о положају посебних држава према

царству и царства наспрам посебних држава. Органи царства су магистрално описани: Бундсрат, Цар, Рајстаг. То је готово цело уставно право Немачког Царства.

Ретко има дела која су тако брижљиво израђена. Писац је сам учинио исправке текста и законодавства и најскорије правне литературе.

За ову књигу може се рећи да је ново дело, а не само превод. Додајемо да је оно изашло под контролом једног од најчувенијих професора париског универзитета г. Ларнода, што је довољно само да се напомене без икакве друге препоруке о ваљаности овог дела.

Vaccaro (Al. A.). — Bases scientifiques du droit et de l'Etat. 1898.

По мишљењу пишчевом, закон који има превагу над животом и развијањем друштвеним људским то је прилагођавање. Али како у биологији тако и у социологији, он разуме овај закон на са свим посебан начин. По његовом мишљењу, социологијско прилагођавање обухвата Ламартизам и Дарвинизам, допуњени и исправљени према последњим радовима Катрџажа, Ланесана, Јунга, Сантера, Вајсмана, Дорна, Виљемсона и осталих.

Социологијско прилагођавање има посебне карактере што Вакаро најбрижљивије износи. После овог он узима у проучавање *све мене људског прилагођавања*, тј. прилагођавање између људи и космичких сила, између људи и биљног света и човека и животиње; и улазећи у пуну област социологије, он показује, помоћу интересних етнологијских и историјских истраживања, због лека, кроз непрестане мене, људске групе, на првом месту у сталном рату, прилагођавају се поступно све боље и боље међу собом.

Као што се види, овде имамо простран рад о коме се не може имати тачна мисао, док се пажљиво не прочита. Али то није ни лако, јер се он разликује знатно од свих оних који су штампани до сада о овом предмету, на који је он бацио нову светлост.

Б Е Л Е Ж Н И К

Рад Управног Одбора Удружења Јавних Правоваступника

Записник II састанка, држаног на дан 14 августа 1901 год.

Били су присутни: г.г. председник Николић, потпредседник Миловановић, деловођа Орешковић, благајник Костић, члан управе Капетановић, заменици: Џеваировић и Грубић.

I

Одлучено је: да се измене и допуне у основним правилима — статутима — удружења, које су донете на прошлој скупштини, унесу у правила и за тим поднесу Управи града Београда на потврду.

II

Овлашћује се председник г. Николић да нађе администратора за „Бранич,“ који ће вршити и коректуру, а уједно бити и помоћник благајников.

III

По тражењу г. Св. Николића штампара да му се исплати неки рачун од 23 и 24 октобра 1898 год. у суми од 294 дин. одлучено је: да се ово тражење изнесе на решење кад г. Милан Марковић буде положио рачун, пошто са истим стоји у вези.

IV

Примљено је к знању, да је председништво честитало прославу двадесетпетогодишњице добровољаца.

V

По тражењу Државне Штампарије да јој се исплати рачун у 50·05 дин. за особено штампање 200 ком. расправе „Бело Робље,“ која је изашла у „Браничу“ — одлучено је: да се пита бив. уред-

ник „Бранича“ г. Веснић: да ли је са његовим знањем ово штампано, и да ли је он обећао писцу г. Миљковићу, да ће Удружење овај рачун платити.

VI

Овлашћује се председник г. Николић да може потписивати у име Удружења меницу од 400 дин. код Београдске Задруге, коју је до сада потписивао г. Мил. Ст. Марковић, као и да се да отплата за ову меницу.

Записник III састанка, који је држан на дан 24 августа 1901 године.

Били су присутни: г.г. председник Николић, деловођа Орешковић, благајник Костић, чланови управе: Н. Капетановић и Мих. Полићевић и заменик Д. Петковић.

I

Одлучено је: да Управа предузме прикупљање прилога од колега у Београду за набавку материјала санитетског слагалишта, који је изгорео.

II

Одобрава се погодба г. председника са г. Ник. Васићем, по којој се г. Васић примио за администратора „Бранича“ са хоноаром од 60 дин. месечно.

III

Одлучено је да г. председник оде господину министру правде и извести се о томе: да ли је госп. министар вољан да овога сазива Народне Скупштине поднесе раније спрењени пројекат закона о правозаступницима.

IV

Одлучено је: да г. администратор „Бранича“ умоли поверенике, да у што краћем року прикупе од претплатника „Бранича“ претплату и пошљу је благајници.

Виши војни суд. За чланове овог савета именовани су: ђенерали: Мих. Срећковић, Лаза Лазаревић, Дим. Ц. Марковић и Јован Петровић, и пуковници: Никодије Стевановић, Вукоман Арачић, Дим. Николић, Лазар Петровић и Живојин Мишић.

WWW.UNILIB.RS Војни дисциплински суд. За редовног члана војно-дисциплинског суда за 1901 год. постављен је Сима Мичин, коњички пуковник, на место ђенерала Павла Бошковића.

Заменик судија. Г. Светозар Станковић, пуковник постављен је за заменика привремених судија у великом војном суду.

Судија војнога суда. Г. Павле Најдановић, пуковник постављен је за привременог судију војног суда за официре на место г. Павла Бошковића.

Нови правозаступници. Г.Г. Милета Н. Бељаковић, судија у оставци, постављен је за јавног правозаступника при пожаревачком првостепеном суду. — Мих. С. Голубовић, писар судски у оставци, постављен је за јавног правозаступника при крагујевачком првостепеном суду.

Премештен — Г. Живан В. Михаиловић за судију у Ђупријски из пирот. првостеп. суда, по молби.

Умољавају се гг. повереници Удружења Јавних Правозаступника да похитају са скупљањем годишњег улога од редовних чланова удружења и претплате од осталих претплатника.

Скупљене улоге и претплату ваља одмах слати благајнику удружења г. Чед. А. Костићу, адвокату заједно са списковима, у којима треба да је тачно означено — и за чланове и за остале претплатнике — за које је време ко платио.

Годишњи је улог за редовне чланове удружења 24 дин., а за ванредне као и за остале претплатнике.

Претплата је за нечланове :

у Србији		ДИНАРА	ван Србије		ФРАНАКА ИЛИ КРУНА
На годину	16.—		На годину у злату .	16.—	
» пола год. . . .	8.—		» пола год. »	8.—	
» четврт год. . . .	4.—		» четврт год. »	4.—	

